

AVV!

ANY II n° 8 Tardor 1988

REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Ajut 225.- pts.

**A
150 ANYS
DE
L'ALÇAMENT
CARLÍ**

SUMARI

EDITORIAL

MONOGRÀFIC: «A 150 ANYS DE L'ALÇAMENT CARLÍ»

- Carlisme i Camperolat
- Cabrera de «Tigre» a Comte de Morella
- Rafael Ram de Viu i Pueyo (1777-1833)
- El Carlisme a Sorita
- Els Ports de Morella, Centre capdavanter de la premsa carlina
- El Carlisme i la seva evolució ideològica

COMARCA

- Vilafranca: Jornades del Centre Excursionista Exposicions
- Sorita: Els dimonis de la Balma (Fotomuntatge)
- Cincorres: L'E.G.B. La nova guarderia L'Associació de Pensionistes i Jubilats Breu història de l'acampada infantil Aplec Cincorres 1988
- Morella: Notícies breus Julio Carbó exposa a Morella

LA BÚSTIA

OPINIÓ

- Mirar-se el melic a Morella
- Quin futur?
- A les festes de boca en boca
- El Sexenni: Elements per a una interpretació
- El sermó de l'Abat de Poblet
- La presència de Joan Valle al Sexenni

TRADICIONS POPULARS

- Fem una aclarida

Equip de redacció: Carme Segura (Cincorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Josep Maria Zapater (La Mata), José Bordàs -esports-, Ernest Querol, Jesús Sangüesa (Morella), Emili Vinaixa (Portell), Manuel Clemente, Quico Blasco (Sorita), Josep Manuel Falcó (Vilafranca).

Fotografia: Grup de Fotografia de Morella i Salvador Rabaza.

Portada: Julio Carbó.

Dibuixant: Jesús Ortí.

Correcció lingüística: Josefina Borrás, Ernest Querol.

Col·laboradors: Tots els que vulgueu escriure.

Administració: Rafael Prats.

Distribució: Joan Carles Marcoabal.

Edite: L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports. Correspondència a l'Apartat de Correus n° 18. 12300 Morella.

C.I.F.: G 12080636. - **Imprimeix:** Jordi Dassoy Carcellé. - **Dipòsit Legal:** B. 20.594-1987.

Tenim Ràdio, ara exigim la Televisió

Com ja vaig anunciar, a meitat juliol es va posar en funcionament la ràdio comarcal: ELS PORTS RÀDIO. Jo, la revista també comarcal, des del meu espai editorial no puc més que donar-li la benvinguda, però a més vull felicitar a tots els que l'han feta possible: des dels que la fan directament –que van cada dia sense cobrar res, i a més amb una professionalitat inesperada– a tots els accionistes, entre els quals en sóc una de modesta. És importantíssim per a una comarca com la nostra tindre un mitjà de comunicació diari on es pugue parlar de tot, puguem parlar tots i que arribe a tots, i en això estan, en fer-la arribar a totes les cases de la comarca, cosa que supose una important inversió que, degut a tots *els ports*, ere difícil de preveure com respondrien les ones. No obstant totes les coses positives, també tinc algunes crítiques, encara que menudes, i que els mateixos que les fan directament ja han reconegut, però que cal corregir eixos defectes abans que no es facen massa quotidians. Pensem que prompte podrem tindre una ràdio digníssima.

El que ja no puc entendre és per què encara no tenim una televisió valenciana. El menyspreu amb què el president del Govern espanyol va tractar el president de la Generalitat valenciana dient que *si algunos Juanitos querían salir por la televisión no les iban a hacer una*, mostra clarament quin és el paper de l'estat al qual pertanyem actualment, i quin el nostre: una pura sucursal, una delegació del poder (l'únic real). Però no penseu que la Generalitat ha actuat fermament, ha fet constantment com **La Parrala**: la televisió sí, la televisió no... i no només en això, en quina llengua parlaran també, que si tot en valencià, que si també en castellà... I considero que això és denigrant i demostre una falta absoluta de convicció de què els valencians tenim una història, una llengua, i, en definitiva, una cultura pròpia, que ens fa pertànyer a una nació diferent a la que l'estat pretén construir, no sense problemes de definició. És per tot això, i per haver estat desposseïts del nostre propi poder –amb les terribles conseqüències que això ha significat–, que tenim el dret inqüestionable a posseir no només una televisió, sinó també tots uns mitjans de comunicació propis en la nostra llengua i a fer-los des del nostre punt de vista. És un dret que tenen totes les nacions del món, i nosaltres, com a integrants d'una d'elles, ningú ens el pot negar. Quin sentit tindrie si no fore per tot això, de fer una televisió? únicament compensatori, i residual. Ja havíem tingut mostres de les seues intencions quan als nostres germans del nord un personatge sinistre del mateix Govern central volie que feren una televisió *antropològica*. I és que ells encara no s'han volgut adonar que no necessitem cap intermediari interessat per a què ens digue les notícies i les coses importants i a nosaltres ens deixen només el trist paper de fer *folklore*, en el sentit negatiu de la paraula.

La Generalitat té l'oportunitat de desmarcar-se una mica d'eixe paper de titella que li tenen assignat, desapropiar-la significarie una nova deserció; i des d'esta comarca no veem cap necessitat de desertar de res, d'haver de traïr la nostra cultura, perquè n'estem orgullosos i és per això que exigim la seua dignificació, que és el mínim exigible.

**Servei Oficial
Land-Rover Santana i
Suzuki.**

Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou – Tel. 16 00 37

*Aprofiteu les
ofertes Ford!!!*

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou – Tel. 16 00 37

**Servei Oficial Ford
Vehicles nous i usats**

MONOGRÀFIC

A 150 anys de l'alçament Carlí

Coordinat per
Ernest Querol i Conxa Rodríguez

INTRODUCCIÓ

El present monogràfic vol refrescar la memòria de la història de la comarca justament quan fa 150 anys de l'alçament Carlí. Serà a partir de l'octubre de 1833 quan Cabrera s'afegirà als sublevats contra el govern, que havien proclamat Carles V rei legítim d'Espanya. A partir del 13 de novembre anirà augmentant el nombre de voluntaris que seguiran al duc de la Victòria i al baró d'Herbers.

Per encetar el tema li vam demanar a l'historiador Adolf Sanmartín —que treballa incansablement en temes relacionats amb els Ports i el

Maestrat— una anàlisi del Carlisme que la podeu llegir a «*Carlisme i camperolat*». Seguidament podeu trobar una secció dedicada als *personatges* i als fets, en la qual Conxa Rodríguez (especialista en l'exili de Cabrera, del qual té en l'actualitat un llibre en premsa) ens fa una semblança general del personatge a «*Cabrera: de tigre a comte de Morella*» on també ens explica que va passar a Morella del 1833 al 1840. De la figura de baró d'Herbers ens en parla l'article «*Rafael Ram de Viu i Pueyo (1777-1833)*» preparat pel prestigiós historiador, el doctor Manuel Grau i Montserrat. De la importància de la premsa ens en

parle novament Sanmartín a «*Els Ports de Morella. Centre capdavanter de la premsa Carlina*». I, finalment, per a vore com ha variat el Carlisme, el mateix historiador escriu «*El Carlisme i la seua evolució ideològica*». També havíem demanat articles referents al Forcall i a Vilafranca que no han pogut ser elaborats per l'excessiva ocupació dels seus autors, però en successives revistes continuarem tractant el tema.

Manuel Beser i Jordà, estudiós de Sorita, ens ha elaborat un extens i documentat article sobre el Carlisme al seu poble.

E. Q.

Anàlisi del Carlisme

Carlisme i Camperolat

Adolf Sanmartín i Besalduch

Sens cap dubte fou la simbiosi entre el camperolat i l'element Carlí una de les conseqüències més palpables de la revolució burgesa liberal del segle XIX. Temps en el qual la burgesia, després de conquerir el poder polític, protagonitzà, amb la complicitat de l'aristocràcia latifundista i el beneplàcit de la monarquia borbònica, tots uns llargs i extensos processos d'expropiació forçosa en relació a les propietats eclesiàstiques i municipals que conduïren a la classe camperola a la més trista i cruel de les històries.

Els beneficiats foren, lògicament, aquells que havien dut a terme el procés: la burgesia. A partir d'aquí tot hauria de ser transformat d'acord amb la legalitat per ells imposada i que no era d'altra que la de convertir la propietat privada en la pedra angular, en el seu principi sagrat. Havien comprat les terres, les estaven comprant i volien seguir fent-ho. Això era la revolució burgesa: un període d'acumulació de capitals que després calia conservar. Per a tal fi varen fer la SEUA revolució, no per millorar la situació del camperolat o repartir-hi terres.

Les funestes conseqüències no es deixaren esperar:

— el camperolat mai no va poder

accedir a la propietat de la terra que la burgesia havia desamortitzat. Tots els intents encaminats a què les formes de pagament poguessen fer-se fraccionades i a llarg termini varen fracassar.

- aquest mateix camperol va veure amb bons ulls el fet que les terres de l'església -insuficientment explotades- passessen a pública subhasta. Però quan advertí que les susdites subhastes no estaven fetes per a ells, sinó per a la burgesia, es va desentendre del procés, sobretot en el cas d'arrendataris que al canviar de propietaris eclesiàstics a burgesos es trobaren amb una pujada de les rendes.

- per últim, assenyalar l'existència d'uns béns municipals (de propi i de comú: pastures, lenya,...) que si fins ara havien estat aprofitats per la comunitat camperola a partir d'aquí començaven a entrar dintre del mercat de terres.

En definitiva, els camperols, acostumats a rebre la misèria de l'antic règim, rebien ara la misèria de la revolució burgesa, la qual cosa els obligà a adoptar postures d'enfrontament, disidència i rebel·lia. D'aquí que l'església comencés a instrumentalitzar i polititzar el descontent social, declarant incompatible el règim liberal amb la religió (és significatiu que moltes rogatives per demanar aigua es traduïren en reunions subversives) i agafant escopetes i voluntaris per dur a terme aquestes conviccions.

I fou així com pocs anys després (el 1834), davant la mort de Ferran VII i la impossibilitat legal que el seu germà Carles pugés al tron els partidaris d'aquest últim (Carlistes) decidiren utilitzar la via armada com camí ràpid i curt per accedir al

poder, encara que amb la salvetat de trobar-se amb una infraestructura ja muntada i amb uns braços disposats a lluitar per Déu, pels furs i per qualsevol pretendent al tron que vulgués defensar els seus interessos o, almenys, minimitzar les conseqüències negatives que sobre les seues economies tenia la desamortització de la terra i la crisi econòmica regnant.

Pense que aquest és l'autèntic significat de l'extorsió carlina a les nostres terres. Tant Vallés, com Cucala, com Segarra o com el mateix Cabrera sabien a la perfecció quin era el contingent humà i socioeconòmic que anaven a trobar-se a la comarca dels Ports de Morella. És a dir, coneixien amb diàfana perfecció que aquestes contrades del Nord castellonenc havien estat i seguien estant fortament afectades pels processos desamortitzadors, com també sabien el poder de persuasió i convenciment que de cara al poble podia tenir un clergat que tan escaldat sortia de la forma com la burgesia havia liquidat l'Antic Règim. Si afegim aquí la bona situació geogràfica i estratègica de la comarca, en general, i de Morella, en particular, podem comprendre el per què de la creació a Morella de la I Junta de Govern Carlina (presidida pel baró d'Herbers) o el fet de ser aquesta comarca cap i casal del carlisme valencià.

Una altra qüestió seria discutir si l'abundant contingent camperol que seguia a frares, capellans i carlins es caracteritzava per elements de misèria i ignorància que els convertia en instrument dòcil i fàcilment instrumentalitzable. Aquesta és l'exclusivista visió que té la historiografia burgesa liberal. Personalment no estic d'acord per una sim-

ple raó: pense que aquest camperolat no era simple titella dels seus intransigents pastors espirituals i carlins. Eren homes i dones que lligaven la seua vida afectiva a un sistema de ritus i valors l'eix principal dels quals era l'església, entorn a la qual es teixien les relacions interpersonals dintre de la comunitat pobletana. Qualsevol atemptat a aquest sistema havia de ser a la força perturbador, més encara quan s'identificava liberalisme a canvi i pujada de rendes, supressió de comunals i expropiacions eclesiàstiques. Al cap i a la fi crec que ningú pot negar que els nostres camperols varen defensar una alternativa radical -disfressada de carlisme, encara que s'hagués pogut posar qualsevol altre «isme»- a la forma en què la burgesia va establir l'accés a les terres expropiades. Per a aquests, que eren qui veritablement anaven a sofrir les injustícies i misèries, el projecte a tirar endavant també era l'extinció de l'Antic Règim, però amb un conjunt de relacions dominades per treballadors lliures, amos de la terra i de les collites.

Què açò era una utopia? Certament, però tan realitzable i digna de crèdit que amb el pas del temps els va estar confiscada per la burgesia.

Aquest és l'autèntic sentit de la participació popular en la lluita carlina. Tota la resta és conjuntural i fruit de reaccions violentes i aspiracions subversives, malgrat que encara ara la historiografia d'inspiració tradicionalista i conservadora posa de relleu la massiva participació popular en els alçaments carlins amb la fi de donar «legitimitat democràtica» a corrents polítiques més que dubtosos.

**CAJA RURAL PROVINCIAL
DE CASTELLÓN**
Su caja fuerte

Personatges i Fets

Cabrera: De «Tigre» a Comte de Morella

Conxa Rodríguez

Ramon Cabrera Grinyó (1806-1877) va néixer a Tortosa, però la seua trajectòria militar i guerrera va estar sempre vinculada a la ciutat i les rodalies de Morella. Fins la seua adhesió al carlisme, el jove seminarista tortosí no s'havia destacat massa per les seues conviccions polítiques i socials. A partir del novembre del 1833, Ramon Cabrera va convertir-se en un dels capitosts indiscutibles del moviment socio-polític carlí.

Quan van començar els esclats carlins arreu d'Espanya, l'octubre de 1833, Tortosa es mantenia fidel als liberals que eren al poder; Morella va sublevar-se contra el govern. Cabrera enfilà el camí cap a Morella per afegir-se als sublevats. Com a voluntari, es presentà al novembre davant el Duc de la Victòria, governador militar de Morella, que havia proclamat Carles V rei legítim d'Espanya.

Cabrera era de salut precària, pertanyia al privilegiat sector social dels petits propietaris, una bona part dels quals defenien també el carlisme davant les intencions renovadores –molt sovint no eren més que intencions– que ostentaven els liberals. La família Cabrera estava també vinculada a l'Església, sector majoritàriament carlí, per la qual cosa el jove va poder accedir al seminari i convertir-se en un dels pocs alfabetitzats que integraven les partides carlines, en eixa àrea geogràfica que els carlins anomenaven «Zona Centre», i que incloïa una part del País Valencià, una part de l'Aragó, i una part de Catalunya.

Dirigint partides carlines per la zona centre, l'ex-seminarista va destacar-se aviat entre els seus seguidors com un valent i audaç guerriller. Els seus dots de comandament van ser afalagats pels carlins, i sistemàticament denigrats pels liberals. D'aquesta contradictòria imatge, feta d'elogis i difamacions, va eixir la polèmica llegenda del *Tigre del Maestrat*, anomenat també *Caudillo de Tortosa* o *el beneficiado de Tortosa*, en la premsa liberal.

De 1833 a 1838 va intentar fer, de les espontànies partides, un exèrcit mínimament professionalitzat. Va arribar fins Andalusia. En el decurs

Reproducció d'un gravat, retrat de Ramon Cabrera en els seus últims anys quan residia a Wentworth

d'aquests anys se li atribueixen moltes atrocitats. Per la banda liberal, la repressió era també *al·lucinant*, i uns dels esdeveniments més escandalosos va ser l'execució de la mare de Cabrera, en venjança pel lideratge del seu fill. Maria Grinyó va ser executada a Tortosa l'any 1836. L'any 1838, el cabdill carlí va guanyar molt de prestigi protegint l'Expedició Reial al seu pas per la zona centre, va arribar a Madrid i, de tornada, va ocupar Morella, fent de la zona un *Estat carlí* fins 1840. El rei pretendent el va honorar atorgant-li el títol de Comte de Morella, lliure d'impostos i amb caràcter hereditari per branca masculina.

L'acabament de la Guerra dels Set Anys al País Basc l'any 1839 i la resistència cabrerista a la zona centre van donar-li encara un any més de glòria. L'any 1840 va començar la decadència fins la total pèrdua de la guerra, i va haver d'exiliar-se a França la primavera del mateix any.

La participació en aquesta guerra civil, cruenta i devastadora per ambdues bandes, van marcar la resta de la vida del general tortosí, el qual va començar, amb l'exili, un període d'evolució ideològica que el va dur cap a posicions més moderades. Aixina, l'esclat de la segona carlinada a Catalunya (1846-1849), va conèixer un *Tigre* més civilitzat i més pacífic, més crític i més polític que va creuar la frontera a darrera hora (1848), més per resistir que per vèncer. L'any 1849, quan tenia 42 anys, creuava de nou la frontera per enfrontar-se al segon i definitiu exili.

Cabrera va anar a Anglaterra, on va casar-se l'any 1850 amb una jove protestant, hereva d'una gran fortuna, Marianne Catherine Richards. El benestar que li oferí el seu matrimoni xocava molt sovint amb els seus vincles carlins i la temptació de llançar-se de nou a la lluita, però l'evolució política ini-

ciada en 1840 va culminar en aquest període. En alguns esdeveniments carlins (aixecaments de 1855-56 i desembarcament a Sant Carles de la Ràpita al 1860) va participar econòmicament. Quan la tercera generació de reis pretendents, Carles VII, va posar-se al cap del partit, i dur-lo cap a una nova guerra (1872-76), Cabrera va desentendre's del carlisme provocant l'excisió del partit l'any 1875 en reconèixer Alfons XII com a rei d'Espanya. L'any 1877 moria el general a la seva luxosa residència de Wentworth, sudest d'Anglaterra, rehabilitat en els títols per Alfons XII, després d'haver passat vuit mesos d'agregada malaltia.

MORELLA, DEL 33 AL 40

Morella, prudent ella, va revelar-se quan ja ho havien fet Talavera de la Reina, Vitòria, Bilbao, part de Catalunya, Guipúscoa, Navarra i La Rioja. L'aixecament carlí, amb el seu programa absolutista i conservador, estava personificat pel Duc de la Victòria, governador militar, i Rafael Ram de Viu, baró d'Herbers, als quals s'afegiren incondicionalment un seguit de voluntaris a partir del 13 de novembre de 1833. La reacció del govern de la reia napolitana no va fer-se esperar. Els generals més prominents cap a les zones insurrectes. Manuel Breton cap a la zona centre. A Calanda, el baró d'Herbers era afusellat. Morella tornava a ser liberal. Les nombroses partides carlines s'amagaven *atemorides* pel barranc de Vallivana i rodalies de la ciutat.

L'exèrcit governamental va reforçar la *parada* de Morella per reprimir qualsevol altre intent de sublevació, i aixina va transcórrer part de la guerra fins la nit del 25 al 26 de gener de 1838, quan Morella, més que mai, tornava a ser carlina. Aquella nit, les tropes carlines, dirigides, pel tinent Pau Alió, van enfilarse pel castell (per una garita on dona l'actual plaça de bous) i ocupar la ciutat. Al cap de poc entrava el general Cabrera, convertint-la en una mena de capital d'*Estat carlí*, que arribava a Cantavella, Beceit, Segura i Castellote, al marge de la política espanyola oficial. La zona es convertia, al mateix temps, en objectiu de les tropes governamentals. Els carlins van intentar expandir-se, però entre victòries i desfetes no van aconseguir engrandir el seu *Estat*. Van arribar a Guadalajara, Múrcia i València sense conquerir-les.

L'any 1838 va ser l'*any Cabrera*. El liberal Oráa va intentar prendre la ciutat, però va fracassar. De nou, Cabrera entrava a la ciutat «Ningún vencedor ha sido acogido con más entusiasmo dentro de plaza alguna como lo fue Cabrera en Morella. Los habitanes le recibieron casi de rodillas, en tanto que las campanas a vuelo, llenando el aire con sus ecos, repetían victoria (...) sus pasos dirigían hollando mil ramilletes de flores que le arrojaban desde los balcones los admiradores y entusiastas que veían en él un favorito de la guerra».

L'any 1849 va acabar la Primera Guerra Carlina al País Basc i Navarra pel conveni de Bergara, signat per Maroto i Espartero, que els carlins i el mateix Carles V van considerar una traïció. L'exèrcit de la reina va concentrar-se per enderrocar les forces de Cabrera. Un romanç corria pel poble: «Cuatro generales fueron a poner / sitio a Morella / y no han podido vencer / al valeroso Cabrera». Un tifus afectà les tropes carlines. El general estava, a darreries de desembre, malalt a la Fresneda, mentre ja es feien rogatives per la salut dels soldats.

A Saragossa Espartero, al cap de l'exèrcit liberal, reunia els caps militars d'Aragó i Catalunya, i ajuntava 44.000 soldats i 3.000 cavalls, que afegits als que ja es trobaven a la zona, arribaven a uns 100.000 homes amb l'objectiu de

vèncer les tropes de Cabrera. A València O'Donnell i Van-Halen reclutaven també forces. S'anunciava la desfeta carlina. El 19 de maig de 1840 Espartero iniciava l'assalt a Morella. El matí del dia 29 estava quasi tot destruït, i el 30 un total de 2.731 carlins s'entregaven. «Después de ocupada Morella por las tropas de la Reina aun pasaron algunos días sin que pudiesen hallar los restos de los mutilados cadáveres; tal era el considerable montón de ruinas que los sepultaba, estando en putrefacción cuando los sacaron (...) reunidos todos los jefes de mayor graduación, tuvieron un consejo de guerra la misma noche del 29. Este consejo se verificó en una casa de la plaza del Estudio, cerca de la misma puerta donde sucedieron tantas desgracias, cuya casa era un repuesto de granos».

Després de la destrossa liberal, Morella s'enfrontava a la seua pròpia reconstrucció. Oráa havia fracassat en l'ocupació de la ciutat intentant derruir primer les muralles. (El pintor Cruella va deixar gravat l'atac). En canvi, Espartero va fer servir una altra tàctica: va bombardejar des de punts estratègics el centre de la ciutat. El carlisme iniciava un període de decadència fins a la segona carlinada (1846-49), que tingué lloc a Catalunya. En aquesta segona contesa, les partides de la zona de Morella no van tindre tant d'impacte. El general liberal Villalonga va encarregar-se de mantindre a tots els morellans a *raïlla* abans que la segona sublevació carlina prenguer forma de guerra generalitzada.

En la darrera carlinada (1872-76), a la zona centre hi havia uns 10.000 carlins i quasi un miler de cavalls, però no aconseguiren tanta importància com en la primera guerra. Una mostra que el partit carlí s'havia reorganitzat notablement és que la ciutat de Morella tinguere diferents publicacions de tendència carlina. Adolf Sanmartín ens en parla a l'article d'aquest monogràfic «Els Ports de Morella, centre capdavanter de la premsa carlina». La Junta Carlina del districte de Morella ere integrada pels membres següents: president, Gaspar Jovani i Vidal; vice-president, Ferran Piquer i Astor (?); secretari, Miquel Gasulla i Ferreres; vice-secretari, Rafael Cardona i Juster (?); vocals, Tadeu Gasulla i Garcia, Felip Sancho i Querol, Felip Guimero (?) i Querol, Josep Martí i Querol, Manuel Martí i Muela, Blas Bon i Gasulla i Francesc Xavier Soto i Tornesa.

El Baró d'Herbés:

Rafael Ram de Viu i Pueyo (1777-1833)

Rafael Ram de Viu i Pueyo, baró d'Herbés i comte de Samitier, nasqué a Alcanyís l'any 1777, essent fill de Gerònim Ram de Viu i de la seua segona dona Mariana Pueyo. En la seua joventut va estudiar Filosofia i Lletres i després Dret. En 1795 ja era admés com a Maestrant del Real Cos de Cavalleria de València. Va casar-se amb Pasquala Navarro i Julià, de La Jana, amb la que tingué cinc fills.

Al llarg de la Guerra de la Independència va passar, amb la seua família, per greus situacions per raó dels contactes amb el General Palafox i els seus serveis en terres dels Ports de Morella, Calatayud i Alcanyís, les tres contrades en les quals va viure, serveis que li varen suposar la direcció del moviment independentista en elles, amb l'ajut del seu germà Fermí. Va reunir una considerable força a la que va armar mercès a la plata incautada, i que no era utilitzada per al culte, a les esglésies, d'Alcanyís i Cantavella.

Treballs, dificultats i incomprendiments el portaren a sol·licitar el rellevament de la governació d'Alcanyís. Encara que no li fou acceptat ja el trobem, a l'abril de 1812, amb la família domiciliat a Puerto Mingalbo. És aleshores quan la seua muller i fill primogènit foren empresonats pels francesos i els béns els foren confiscats. L'any següent, 1813, fou proposat per alcalde de Calatayud però, cansat de tot, no va acceptar el càrrec.

Acabada la guerra el Baró va continuar vivint de les possessions familiars de l'Aragó i d'Herbés. L'any 1814 va rebre del Rei Ferran VII la Real i Distingida Orde de Carles III i cinc anys després el nomenament de Comandant d'Infanteria, retirat. Al llarg del trienni constitucional va mantenir-se en els seus ideals realistes, no obstant el qual, en 1821, amb motiu de l'epidèmia de Catalunya, fou comissionat per a que des del castell d'Herbés dirigís el cordó sanitari des de Tortosa Vilafranca, cosa que va fer escrupolosament. El seu realisme exacerbada, la seua oposició a la Constitució el portaren a viure d'una manera itinerant per les poblacions on es trobaven les propietats de la família Ram de Viu, defugint qualsevol compromís polític.

Restaurat l'absolutisme, després del fet dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, al setembre de 1824, fou nomenat Governador Militar i Polític de Terol per anar després a València d'on fou alcalde corregidor i on va dur a terme importants obres municipals, entre elles la primera urbanització de les «Alameres» de Serrans.

El 29 de setembre de 1833 moria Ferran VII; els fets es precipitaren, va començar la Guerra Civil. El 30 de novembre va constituir-se la Junta Carlista de Morella; el governador militar i polític, Carles Victòria, comunicava al Baró d'Herbés la proposta del seu nomenament com vocal de la Junta. El governador de Morella proclamà l'infant Carles, Rei d'Espanya i va cedir al nostre Baró, per la seua superior graduació, la direcció de la Junta Governativa i aquest, immediatament, al seu fill Rafael, ajudant amb la graduació de Tinent. La seua activitat el va portar a trametre cartes i circulars per tots els pobles fronterers de l'Aragó i València. Estava al mig de la seua terra i d'un ideari compartit per gran part de la població. Les tropes anaren creixent i entre els cabdills arribà el propi Carnicer.

La contrada bullia; els primers moments foren frenètics. Però després de la desgraciada acció del 10 de desembre de 1833 el Baró amb les seues forces va abandonar la protecció de les muralles de Morella i va internar-se per l'Aragó, cap a Alcanyís, situant el quarter gene-

ral a Calenda des d'on va intentar resistir els atacs del coronel Linares el qual, des de Montroig, havia passat a Castellseràs. Després d'unes escaramusses s'enfrontaren els dos personatges. Els carlistes es defensaren enèrgicament però van acabar vençuts i encara que l'exèrcit carlista va dispersar-se, en la persecució, el Baró i la seua família, foren fets presoners al terme de Manzanera. Portats a Terol la dona i fill menor foren deixats lliures; el Baró i fill major condemnats a mort encara que tan sols fou executat, aquells darrers dies de l'any 1833, el Baró d'Herbés, Rafael Ram de Viu i Pueyo.

Manuel Grau i Montserrat

Drogueria

Pintures
Garcia

Articles per a Belles Arts

C/ Zaporta, 15 - Tel. 16 08 73
MORELLA

El Carlisme a Sorita

Si a nivell general els fonaments de les revoltes camperoles es poden unificar no és convenient fer el mateix amb la popularitat o acceptació d'aquests fets en totes les poblacions. Potser caldria dir que el contingut ideològic del carlisme presenta una capacitat diferenciadora entre uns que han perdut drets senyoriais i uns altres que volen equiparar-se a ells. Recordem l'auge del segle XVIII en l'agricultura i no gens menys el de la indústria sobretot a finals de segle.

La guerra del francès ja és un cop ideològic al qual l'església i les classes benestants reaccionen. Les corts de Cadis suprimeixen les jurisdiccions senyoriais el 1811 i malgrat la ineficàcia per portar a terme les transformacions del país per la manca d'estructures i mitjans del Govern, la noblesa aprofita aquests decrets per mobilitzar els religiosos després de la llei «de monacals».

Però la data de naixement del carlisme és l'abril de 1833 quan Don Carlos protestà públicament per la «violació dels seus drets» com successor de Fernando VII. No obstant això, hom parla de partides realistes o absolutistes en constant lluita armada amb l'exèrcit constitucional ja des de l'any 1822.

El més important és veure com això repercutí en la vida agrària i quines foren les causes d'aquest moviment. Cal donar compte de la gran superpoblació camperola que era el que proporcionava la fam i la misèria, i l'existència d'un bandolerisme latent des de la guerra del francès. Les seves activitats no anaven més enllà de fer actes de banditatge o de revenja sempre amb resultats insatisfactoris per manca d'organització ja que les partides realistes eren formades per gent temporalera i molt jove.

En el cas de Sorita els partidaris carlins eren els millors propietaris

de terres, cases grans o bones que donaven molt treball a jornalers; aquests havien de confessar amb la ideologia del patró si volien conservar la feina i votar en conseqüència. Aquests propietaris ocupaven sovint càrrecs municipals. Però a finals del segle XVIII molts oficis comencen a prosperar i s'estableix una clara competència no solament en el pla econòmic sinó també polític. Per altra banda es compren rotes que tenen encara servituds i on es troben raons per enfrontar-se agricultors i ramaders. Els plets començaren a nivell municipal per la poca transparència amb els fons comunals, però cal preguntar-se quin tipus de claredat es podia exigir durant el segle XIX quan molts alcaldes no sabien escriure i l'administració era portada totalment pels secretaris que feien i desfeien: els problemes entraven dins del terreny de l'enfrontament polític i no eren nous. I al meu entendre aquest estat de coses i de lluita pel poder tenia les seves arrels ja en la conquesta d'en Blai d'Alagó i les seves donacions als «soldats i homes bons» com diu a la cartapobla comarcal, però no podem ací arrencar de tan avant.

Sorita com a població és en un nivell diferent el reflexe del que passa a la comarca: reacció d'uns partidaris de reformes i canvis en la propietat de la terra oposats a altres que volen conservar costí el que costí els seus antics privilegis. Però les desamortitzacions no fan més que assegurar més i més el poder de la burgesia, i el carlisme queda representat per l'església i la noblesa que volen acaparar el poder polític. L'agricultor que viu del sou del propietari és qui més en patí les conseqüències: possibilitat de perdre la seva feina, incapacitat per adquirir terrenys en propietat i inseguretat sobre les seves pròpies creences religioses; i sense res en contrapar-

tida; ho té molt clar: ha de posar-se al costat del seu amo. És l'únic que té. Però no en tots els pobles dels Ports de Morella la fidelitat al carlisme té el mateix arrelament: a nivell comarcal els distanciaments són més intensos en el terreny polític.

Que al terme de Sorita hi haguessin lluites armades el 1834 i el 1835 i en aquest darrer any es prengué la població ja que era un lloc important de pas entre Catalunya i l'Aragó (la plana i la muntanya), no vol dir que tots els seus habitants fossin carlins. Com bé diu l'historiador Josep Fontana el drama dels camperols radica en el seu aïllament com a grup social. En una societat on el que més pesa són les càrregues fiscals l'enemic comú és el govern i l'única forma que això trascendís l'àmbit local era apuntar-se a les files carlines per protagonitzar una guerra civil.

La manca de documentació no permet mostrar el desenvolupament concret dels fets durant el segle XIX, solament uns pocs papers de particulars i les dades d'algun llibre ens permeten apuntar unes quantes dades cronològiques que poden donar alguna orientació. Una de les principals cases més adictes a la causa carlina era casa Morelló, la qual tenia molta amistat amb en Cabrera i eren grans propietaris de terres, potser des de la conquesta d'en Blai d'Alagó. I seguint la seva activitat es pot veure el recorregut del carlisme a Sorita. No cal dir que el clergat hi tingué un paper decisiu, però per un cantó més ideològic.

El 1787 trobem com Josep Ramon Morelló ciutadà, Josep Jordà, Gabriel Puig, Baltasar Gil teixidor, Josep Martí de Gabriel llauradors, Antoni Cardona sastre i Josep Cardona escultor venen el dret del forn, dret senyorial que havien adquirit, a l'Ajuntament perquè

JOVENIVOL
moda

BLASCO DE ALAGON, 41
Tel. 160710 MORELLA

TEJIDOS Viñals
Segura Barreda, 1
San Nicolás, 22 · Tel. 16 00 63 · MORELLA (Castellón)

«era la discòrdia entre ells causa de mala assistència i repetides queixes».

L'any 1798 trobem al mateix Josep Ramon Morelló ciutadà i Joan Martí i Ferrer llaurador que juntament amb en Salvador Foz llaurador i veí de Fòrnols arrenden una fàbrica o molí de paper blanc a Josep Bas, paperer d'ofici i veí de Sorita per quatre-centes lliures anuals, més dues resmes i mitja de paper blanc i de floret (primera classe) que «no podrà pagar en Vales Reales, ni altra cosa que en diner». Arrendament amb més obligacions que drets.

Un altre document sense data i anònim, la qual cosa fa suposar sigui un clergue ens relata amb detall l'intent de treure la imatge de la Mare de Déu de la Balma ocorregut l'any 1808 per portar-la al poble: «porque si allegado el lanse de que subiera de ultrajar tenerla más aparente para esconderla como hicieron en algún tiempo. Se convocó el Reverendo Retor Dn. Joaquín Calvo, Mn. Mariano Gil beneficiado desta villa, Luis Cardona alcalde, Antonio Gasulla y José Adell regidores, José Martí y Antonio Brea diputados, Miguel Martí procurador y José Moliner, se copersonó José Cardona, Juan Bautista Fuster, Francisco Jordá, Antonio Martí, Ramón Martí, José Martí, José Pastor, Tomás Martí, Ramón Ejarque, Joaquín Martí, Jaime Moliner, Tomás Carbó José Beser y todos con ánimos y conformes determinaron se llevase Nuestra Sra. de la Balma a Zurita (...) La tomó el cura en sus brazos y a la que salían a la puerta que hacia tres hicieron plantar la procesión unos sujetos de poca atención. Como era de noche y dijeron que sacaran la escritura que habían hecho para volverla, entonces el Cura les dijo que quién lo pedía y respondió uno y dijo todos y entonces el Sr. Alcalde dijo al Sr. Retor si prometía volverla y el Retor dijo que sí y entonces dijo el Alcalde pues adelante que yo soi Justicia y prometo que se volverá cuando sea menester y prosiguió la procesión llevando la virgen hasta la capelleta...» Com es pot veure el document no té desperdici.

També anònima és una «relació» de l'any 1824 titulada «Miscelánea Jocosu-Seria, de Bayle y Verso. Para Zurita» on podem trobar clares referències a la lluita dialèctica per part dels carlins. L'acotació sobre els personatges de l'obra exposa el següent: «Componen esta función

ocho Danzantes, ocho Gitanillas, un Pastor, un Rabadán y un Rosariero. Un Angel y el Diablo. Llegan baylando al sitio los Danzantes, Gitanillas, Pastor y Rabadán». L'acabament posat en veu del rabadà ens informa dels desitjos de l'autor en matèria política i del problema de l'aigua, que com podem veure no és un fet actual sinó que ve de lluny.

«Ahora me despido yo, que soy algo pidulero. Virgen Santa, aquí en Zurita Dominad todos los Genios, Una sea la opinión no haya Partidos ni enredos. Seamos todos Hermanos, y jamás nos hacechemos. Reyné una paz Octabiana en la Villa, y todo el Reyno, y mande un Rey Absoluto lo mismo que sus Abuelos. Apartadnos de Zurita vuestra posesión y Pueblo, a todos los churripitos, libertinos y blasfemos. Y quantos hay en España! Dios que los tenga bien lejos y les de lágrimas muchas para que laven sus Yerrores. Por fin, madre de la Balma, Las Aguas vienen a menos y pues sois fuente patente vengan las aguas del cielo, que esto de ir a la Beana a la verdad huele a cuerno. el Retor y Morelló tienen mulos y con ellos assí como muchos otros Acomodados del Pueblo tienen el agua abundante, pero los pobres a cuello han de conducir el agua en verdad que es desconsuelo. Alcanzad pues, Madre pía, salud y gracia a este clero y lo mismo solicito

para el Noble Ayuntamiento. Para los que han travajado en tan sonoro festejo, les pido la bendición de Jacob en otro tiempo. Dad a las Niñas un Nobio, que no sea borrasquero, y a todos los de Zurita Larga gracia y después Zielo».

Durant els anys trenta hi ha lluites entre tropes liberals i carlines dins del terme, ja que era molt apte per fer guerrilles per la dificultat del terreny. El 1834 les tropes de la reina manades per Don José de Santa Cruz guanyen les de Ramon Cabrera prop de la muntanya de Sant Marc de Sorita. L'any següent les tropes liberals vencen la partida d'en Serrador, guerriller carlí de Vilafranca de nom Josep Miralles que ja havia lluitat a la guerra del francès, a prop de Sorita. El mateix any el dia 12 d'agost la població fou presa pels carlins. El «groc del Forcall» sofrí també una derrota i pogué escapar-se des del camí a l'ermita de la Balma on encara existeix la sabina del Groc. Potser caldria veure en la presa de poblacions l'últim reducte de resistència per part d'uns homes acostumats a la guerrilla. El mateix any 1835 prenen els carlins les aldees de Palanques, Hortells i Villores i el 1838 Cabrera conquerí al castell de Morella, al qual va permanèixer durant dos anys.

L'any 1885 al morir pel cólera l'Alcalde Joan Antoni Pallarès i ocupà el càrrec Josep Antoni Martí durant un any fins a les noves eleccions, malgrat l'avançada edat és insultat pel seu pensament liberal i públicament denunciat per falsejament de comptes de l'Ajuntament, el causant de les quals semblà ser un

secretari massa viu anomenat Josep Aznar que l'obligava a oferir-li productes en espècie i a demanar-li vots per la causa liberal a canvi de la liquidació del plet. Ja l'any 1870 Joaquim Cardona va haver de presentar també un plec de descàrrecs potser amb motiu de no aparèixer els documents possessoris de les rotes i negar-se a pagar contribucions. La nova burgesia rural trobà molts impediments abans de tenir una millor condició. Les desavinences continuaren encara fins a principis del segle XX però restaren frenades per l'emigració, solució final davant la impossibilitat d'una desitjada reforma agrària.

Manel BESER i JORDÀ

Octubre del 1988

Bibliografia

ARDIT, Manuel: «Les partides reialistes del Maestrat durant el Trienni liberal (1822-1823).

BALBAS, Juan A.: «El libro de la provincia de Castellón» Imp. Armengot, Castellón, 1892.

BESER I BAIL, Manuel: «Les rotes de Sorita» B.A.M.I.C., Any V, 1979-82, Morella.

BESER I JORDÀ, Manuel: «Estudi sociològic d'un poble de la comarca dels Ports de Morella: Sorita»

1988, (Beca-estudi d'A.A.M.I.C. del M.I. Ajuntament de Morella. Inèdita).

FONTANA, Josep: «Crisi camperola i revolta carlina» Recerques, nº 10, 1971, Barcelona.

FRANCH I FERRER, Vicent: «La campaña en Valencia, Aragón y Castilla. A imitación de Cabrera» Rev. «Historia y vida», nº 8, Barcelona, 1968.

TUÑÓN DE LARA, Manuel: «La España del siglo XIX», Ed. Laia, Barcelona, 1974.

Els Ports de Morella, centre capdavanter de la premsa carlina

Adolf Sanmartín i Besalduch

En una època en què els mitjans d'informació (televisió, ràdio, etc.) i de comunicació (carreteres, trens, etc.) eren escassos o pràcticament nuls, serà la premsa una de les poques vies a partir de les quals les idees i els fets podien arribar al poble.

En el cas concret del carlisme, aquesta serví, dintre del context d'una guerra civil entre isabelins i carlins, per a difondre les idees pròpies, l'actuació dels voluntaris, les disposicions reials... i tota una sèrie d'informacions, decrets i nomenaments que més d'una vegada actuaren d'element de cohesió entre grups de gent separats per dificultats físiques quasi insalvables.

Pel que respecta a la província de Castelló hem d'assenyalar com a fita importantíssima l'aparició, l'any 1836, d'un periòdic carlí anomenat de diverses formes: «Diario Carlista de Morella», «Boletín de Morella», «Boletín de Cantavieja» o «Boletín del Ejército Real de Aragón, Valencia y Murcia» (aquest darrer era el nom oficial).

Aquest era el primer periòdic afecte a l'infant Carles que s'edità a la Província de Castelló. S'imprimí primer a Cantavella i més tard a Morella. El redactor en cap era el prevere Pare Mariano Ruquer, antic professor de Cabrera al seminari de Tortosa. Es publicava regularment dues vegades per setmana i en ell s'insertaven les disposicions de la Junta Superior Governativa d'Aragó, València i Múrcia, les visites de Carles V (està molt detallada la que

va fer a Cantavella), les reials ordres i decrets, proclames, indults, ordres generals i fins a composicions poètiques lloant al rei i als capitosts carlins. Constava de quatre pàgines i es venia al preu de dos quarts.

Fou tan ben acollida la seua distribució que el Govern de Madrid impedí la circulació del «Boletín», fent inutilitzar tots els exemplars trobats. De fet aquesta mesura es complí amb tanta rigurositat que

avui en dia tan sols es troben alguns números.

El comunicat de la presa de Morella es publicà al nº 108, donant-se compte al número següent de la presa de Benicarló (27-1-1838) per les tropes de Cabrera. Arran d'aquest esdeveniment la impremta es traslladà a Morella, sortint a la primera pàgina del «Boletín» un article amb el títol «Paralelo entre Morella y Cantavieja».

El Carlisme i la seua Evolució Ideològica

Adolf Sanmartín i Besalduch

Si hauríem de caracteritzar el carlisme com partit polític, ho hauríem de fer des de la perspectiva de la seua sorprenent, sobtosa i espectacular evolució ideològica. Una evolució que passà per la reelaboració –a partir dels anys vuitanta del segle XIX– d'un programa que formulava una precisa doctrina caracteritzada tant per l'abandonament de les definicions vagues com per l'abandonament de la via armada per accedir al poder. Açò els permetia determinar les línies bàsiques com a organització política a la vegada que els ajudava a modernitzar –lleugi contemporanitzar– les tradicions fonamentals de Déu, Pàtria i Rei.

Per primera vegada el carlisme es fa ressò de l'existència d'un conflicte nacional i d'una qüestió social, problemes que s'intenten resoldre conforme al pensament foral i a la doctrina social de l'església, tal com ho definí la «Rerum Novarum» de 1891. A més a més, es declarava favorable a l'autonomia dels municipis i de les regions, encara que limitada aquesta per la unitat política nacional, sostesa per la identitat monàrquica. L'acció com a partit es plantejava en un doble front: l'electoral i la preparació de l'organització paramilitar dels requetés (l'organització dels quals responia al model de la guàrdia imperial napoleònica) sota el principi de què «cuando cualquier partido o circunstancia nos ultraje, el requeté deberá imponer el debido correctivo».

Fou d'aquesta manera i dintre d'aquestes circumstàncies com s'arribà al segle XX, època en què el carlisme (anomenat de vegades Partido Católico Monárquico, després Comunion Tradicionalista), a més de sofrir l'escissió dels integristes, va cometre la greu errada –sobretot des del punt de vista de credibilitat política– de col·laborar amb el feixisme, la qual cosa culminarà amb el Decret d'Unificació de 1937, inspirat pel falangista Ramon Serrano Suñer, que venia a unificar la tradició carlina amb un feixisme encara no oficialitzat. Malgrat tot, aquesta simbiosi tan sols durà el temps imprescindible que li feia falta a Franco per organitzar el seu estat dictatorial. Aconseguit açò, es dedicà a exterminar als seus socis,

tan bordament «enganyats», en una doble vessant: a nivell de partit polític i a nivell dels seus líders (Don Javier i M. Fal Conde), els quals foren expatriats amb la intenció de que passessen una curta reconversió en els camps de concentració nazis instal·lats arreu d'Europa. Serà així com ens trobarem a un carlisme desenganyat i sense cap directiu, degut a la qual cosa optà per retirar-se a casa. Hauríem d'esperar a mitjan dels anys 50 per a veure'l ressorgir com a partit socialista, demòcrata i federal (amb destacats dirigents com als bases J. Maria Zavala i Gabriel Zubiaga o el català Josep Badia). Un partit que proposa un Estat Federal amb una monarquia compromesa vers a un socialisme pluralista i democràtic. Adhuc es pensa formar un front de tots aquells partits polítics que vulgueren optar pel socialisme: és el cas del Front Democràtic Revolucionari (Montejurra, 1973), en el qual s'intentà conjugar el concepte

cristià i l'opció socialista. Al cap i a la fi aquesta postura no ens ha d'estranyar, doncs ens trobem ja amb un clar precedent l'any 1957, quan Don Javier envià a Espanya al seu fill Carlos Hugo, el qual es presentarà oficialment a Montejurra proposant un programa socialista autogestionari i clarament federalista. En definitiva, tota una dinàmica progressista i d'oposició al règim franquista que portà al carlisme a integrar-se en diferents organismes unitaris com la Junta Democràtica d'Espanya, la Taula del País Valencià, el Consell i Assemblea de Catalunya o la famosa Coordinadora Democràtica dels pobles d'Espanya, la qual fou signada juntament amb el P.S.O.E., U.G.T., C.C.O.O., P.S.P., P.T.E., P.S.D. i d'altres. Per últim assenyalar el polèmic i violent acte de Montejurra de 1976, en el qual una colla de pistolers irromperen a l'acte, assassinant a Ricard Garcia Pellejero i a A. Giménez Santos. Es demanaren responsabilitats al president Arias Navarro i al ministre de Governació Manuel Fraga Iribarne. Aquest últim declarà públicament fer-se responsable de la passiva actitud de les forces d'ordre públic... i aquí no ha passat res.

En resum, un carlisme adequat a la realitat sociopolítica espanyola, però incapaç d'arrossegar i transmetre el seu missatge a bona part del poble treballador, encara que havia defugit ja d'aquells plantejaments integristes partidaris «de una regència presidida por el arzobispo de Toledo, asesorado por el Justicia Mayor del Reino y por el presidente de las Conferencias de San Vicente Pauls».

Pintada al mur del Collet d'en Belleta. Foto: A. Sanmartín

Els dimonis de la Balma

Fotos: Julio Carbó

Les danses i la comitiva comencen la pujada fins l'ermita

...Ix el dimoni amb la idea de parar-les

Després d'una xerrada del dimoni, surt un àngel que el derrote

Finalment la comitiva continua la pujada fins l'ermita, on es celebra una missa solemne

COMARCA

V Jornades del Centre Excursionista de Vilafranca

Este any, el Centre Excursionista de Vilafranca celebrarà les V Jornades Muntanyeres, i el fet més important a destacar és la commemoració del X Aniversari de la fundació del Centre. Creem que és un lucre valuós, el que un grup, malgrat els contratemps i les dificultats, continuen endavant, mantenen el grup unit durant tant de temps.

Ignasi Llopis i Diego Ripollés, membres veterans del grup, ens han parlat de les activitats que es duran a terme dels dies 8 al 16 d'octubre.

L'objectiu més destacat, ells diuen, que és apropar la natura als joves i xiquets i intentar introduir dintre d'ells el respecte per la natura.

Els actes de les Jornades són:

- Xarxa-col·loqui, a càrrec dels

membres de "El Grupo de Exploradores subterráneos del Alto Palancia" de Segorb, i un audiovisual dels mateixos membres sobre l'expedició al Sistema Cueto-Coventosa de Santander.

- Tres pel·lícules realitzades per membres del Centre on es podrà veure: un resum de les IV Jornades 1987.

Documental del Rio Montlleó.

I exploració d'un avenc del nostre terme.

- Confecció d'un mural a l'aire lliure on es reflectiran diferents llocs del terme de Vilafranca i una imatge de la Tèrmica si afegirà al dibuix per indicar el greu perill que representa per a tots aquests llocs tan bonics que tenim.

- Una marxa a Portell.

- Concurs de dibuix sobre la natura.

- Xocolatada.
- Un especial T.V. Vilafranca sobre el C.E.V.
- I una acampada a la Font Volta-da (d'Ares).

Per acabar, sols em resta dir, que els membres del Grup estan molt satisfets per la resposta que els joves vilafranquins, han donat, sempre, a tots els actes que s'han vingut organitzant aquests darrers anys. Això és exactament, el que els anima a seguir endavant i esperem que en un futur tots els joves escolars continuen amb aquest tipus d'activitats.

J. Manuel Falcó

GENERALITAT
VALENCIANA

OFICINA D'INFORMACIÓ,
INICIATIVES I RECLAMACIONS

CASTELLÓ

CENTRE D'INFORMACIÓ

La Generalitat,
ara més prop

GENERALITAT VALENCIANA
PRESIDÈNCIA

PREGUNTE EL QUE NECESSITE

L'informarem sobre els aspectes generals de l'Administració de la Comunitat Autònoma. Sobre la seua estructura, funcions i procediments.

ATENEM LES SEUES RECLAMACIONS

Podrà formular totes aquelles queixes i reclamacions que estime convenients per sentir-se desatès o lesionat en els seus drets.

POT SUGGERIR-NOS LES SEUES INICIATIVES

Acollirem totes les iniciatives que serveixen per a millorar la nostra Administració. Seran rebudes, classificades i trametes a l'òrgan competent.

CRIDE'NS:

Telèfon: 23 84 72
23 85 09

Li facilitarem la informació que necessite sobre l'Administració de la Comunitat Autònoma Valenciana.

VISITENS:

Plaça de la Pau, 18

Si vol, l'atendrem personalment.

ESCRIBUENS:

Plaça de la Pau, 18
12001-CASTELLÓ

Les seues preguntes, suggerències i reclamacions, seran degudament contestades.

CENTRE D'INFORMACIÓ

SERVEIS TERRITORIALS

Comissió d'Estadística i Recensament	Bunyola, 10-11 Tel: 23 81 85 23 81 85
Comissió d'Obres Públiques i Urbanisme i Transport	Vilafranca M. Segarra Bosc, 1 Tel: 23 82 74 Alfons Ferrer, Vilafranca Av. del Mar, 15 Tel: 23 34 0014-88 Tamporquí Benaventura Roca, 8 Tel: 23 51 51 Obres Públiques Castellón Av. del Mar, 18 Tel: 23 35 0842 Josep Ferrer Bosc Vilafranca, 40 Tel: 23 32 4453
Comissió de Cultura, Educació i Ciència	Cofre i Claverol Av. del Mar, 23 Tel: 23 38 11 Mora, 31 Tel: 23 52 32
Comissió de Sanitat i Consum	Sanja Av. del Mar, 8 Tel: 23 35 50, 23 40 81 Consum Av. del Mar, 8 Tel: 23 35 11
Comissió de Treball i Seguretat Social	Taladri Pl. Mercat Agostino, 1 Tel: 23 32 30 Servei Social Pl. Mercat Agostino, 3 Tel: 23 38 11
Comissió d'Indústria, Comerç i Turisme	Indústria i Comerç M. Segarra Bosc, 15 Tel: 23 36 0633-41 1633-25 25 Consum Alfons Ferrer, 11, Alfons Ferrer Tel: 23 85 53, 24 35 40 Turisme Pl. Mercat Agostino, 3 Tel: 23 34 0638, 24 31 40
Comissió d'Agricultura i Pesca	Hermano, 23 Tel: 23 32 11
Telèfon Turístic	23 18 00

Exposicions a Vilafranca

Amb motiu de les festes patronals de Vilafranca, celebrades del 12 al 21 d'agost, en honor a Sant Roc, s'obren al públic 4 exposicions que, juntament amb les competicions esportives, foren el reflex de la vida cultural del poble.

Aquestes exposicions han adquirit amb el temps, importància i prestigi, ja que són molt visitades per tots els vilafranquins i amics del poble que ens visiten en festes. La gent sap apreciar el treball que comporta tot el muntatge.

Tot plegat, aquestes exposicions es distingeixen pel bon gust i l'interès que han suscitat.

La pintura i la fotografia sempre han tingut més importància. A elles s'han unit també la del Club Taurí i la de l'E.P.A. (Educació Permanent d'adults).

El Club Taurí presentà l'exposició al soterrani de la Caixa Rural Provincial. El tema era la Tauromaquia i ens va oferir instruments del toreu, cartells taurins, figuretes de bronze de toreros, fotografies de "El Niño de la Estrella", plànols de la plaça de bous de Vilafranca, caps dissecats de prestigiosos bous embolats, etc.

La major part d'aquest material pertany a col·leccions privades de membres i amics del club.

D'altra banda, al saló d'exposicions del Centre Parroquial, el Grup Fotogràfic de Vilafranca mostrà el seu treball amb el títol "Un dia a Vilafranca". Un treball molt esmerat i cuidat, com sempre, que ens va donar a conèixer la vida quotidiana d'aquest poble. Fotografies en color i blanc i negre que refelctien oficis, treballs i gent popular.

A més a més, hi havien fotografies pertanyents al V Trofeu "Grup Fotogràfic Vilafranca", de caràcter nacional, on van participar unes 30 obres de tot l'Estat Espanyol. Aquest

trofeu tenia l'ajut econòmic de la comissió de festes 88.

En la secció Premi d'Honor a la millor fotografia del certamen, la guanyadora va ser la fotografia amb el títol "Montse" de l'autor Josep Olivares Fonseca, de Terrassa.

En el tema lliure a color, el primer premi va recaure en la fotografia titulada "La cereria" de l'autor Josep Mª Ribas, de Reus.

El 2° se l'emportà l'obra "Bum" de l'autor Joaquín Cabezas Rector de Tarragona. En Tema Lliure, blanc i negre, el primer premi va ser per a la fotografia "Mirada" de l'autor José Antonio Gutiérrez González, d'Onil (Alacant).

El 2° premi estava titulat "Abuelo con pipa" d'Alberto Porres Viñes, de Tarragona.

El premi al millor autor local tenia per títol "Variacions I" de l'autor conegut per tots nosaltres, Salvador Rabaza González. Julio Momfort Tena, un jove enginyer de Vilafranca exposà la seua obra a la 2ª Planta de l'Hogar del Pensionista i Jubilat.

Una petita col·lecció de quadres on es podia admirar bonics racons de Vilafranca i la Comarca, una bona manera de donar a conèixer els nostres pobles. Animem des d'ací a Julio a que continue pintant el nostre entorn.

També s'han de destacar les expo-

sicions celebrades a l'Ajuntament, cofres d'art, fruiters, talles, animals, verdaderes obres d'art treballades en fusta. Els autors, José Julve Julian, Conrado Tena Monforte, Rogelio Miralles i Julio Caballer.

A més cal mencionar la pedra treballada de Diosdado Andrés; cendrers, morters, fontetes... i finalment, l'última exposició celebrada aquí mostrava el resultat de tot un any de treball de les alumnes de manualitats de l'E.P.A. Faldetes pintades a mà, macramé, quadres, flors, campanes, tot un conjunt que fou l'admiració de la gent.

Tot plegat, hem de dir que la perfecció i la bellesa foren la nota dominant, de fet, va ser una de les exposicions més visitades.

Passades les festes, la Caixa d'Estalvis de Castelló ens mostrarà, també, a l'Ajuntament, una completa exposició sobre la indumentària dels nostres avantpassats; fotografies de trages, maniquís, fullets i llibres, ens donaven a conèixer l'ús de les vestimentes i els materials amb que si havien confeccionat. A més, hi havia un vídeo amb música popular on es podia veure desfilar, el Grup "Els Millars" de Castelló, lluint totes aquestes joies.

L'exposició fou tot un èxit, ja que va estar visitada per, al menys 300 persones.

Aprofitar el temps

A Vilafranca, un grup de vuit persones, sis d'elles pensionistes i jubilats, es reuneixen, des de l'any 85, en un petit taller que ells mateixos han muntat.

Allí passen el temps lliure, picant pedra i creant figures d'una manera artesana.

Josep M. Marqués, picapedrer, de Vilafranca, professió a la qual s'ha dedicat 42 anys, ha estat qui ha ensenyat als altres a tallar i manipular la pedra; encara que no treballen en equip.

El material emprat, la pedra, procedeix de la pedrera del "Bovalar", situada al terme de Vilafranca.

D'aquí mateix s'agafaren les pedres per construir l'església parroquial. Com ells diuen, estan treballant amb deixalles d'eixes pedres.

Les eines de treball són les ja tradicionals: martells, escarpels, punters, esquadres... etc.

La millor obra sortida d'aquest ta-

ller, és la imatge de La Mare de Déu del Llosar, esculpida amb pedra dolça i feta per J.M. Marqués.

Sols resta dir que els membres del taller per ordre d'antiguitat són: Josep M. Marqués, Diosdado Andrés, Rogelio Andrés, Manuel Prades, Santiago Alcón, Wencislau, José Andrés i Juan Tena.

J. Manuel Falco

Notícies de Cinto Torres

— L'E.G.B.

Amb el començament de curs, ha augmentat la plantilla de mestres d'E.G.B. Aquest any, a més de continuar amb la plaça de Preescolar que ja es va recuperar el curs passat, ha vingut una nova mestra que es fa càrrec dels xiquets i xiquetes de 6è i 7è.

Així doncs, són 4 les mestres que imparteixen classes aquest curs al poble, havent-ho de fer una d'elles al local nou que s'ha construït al lloc on foren les escoles velles.

De moment tan sols els xiquets que fan 8è, són els que es desplacen diàriament a Morella.

— LA NOVA GUARDERIA.

És la dona del metge la que s'ha decidit a oferir el servei de guarderia al que assisteixen 6 ó 7 xiquets, no massa convençuts al principi d'estar mig tancats, després de tot l'estiu al carrer, però ja poc a poc més animats.

— L'ASSOCIACIÓ DE PENSIONISTES I JUBILATS.

Quan comencem la Tardor, s'obri la nova llar dels pensionistes que va ser inaugurada els dies de festes. Ja són 172 els socis i amb moltes ganes d'organitzar-se aquest hivern. Però, aquesta notícia mereix un tractament més ample així que per al proper número prometem una llarga entrevista amb algun d'ells, perquè ens conten com s'organitzen i quines són les seves expectatives i els seus projectes.

Breu història de l'Acampada Infantil

APLEC 88—CINTO TORRES

La història va néixer així de sobte, i els xiquets? Eren les festes del poble i feie poc més d'un mes que havie segut l'Aplec dels Ports a la Todolella. Un grup de joves s'havie animat a dur endavant l'organització de l'Aplec per al proper any. Calie treballar-ho força per a què fos una festa i a més a més tinguere un contingut.

Doncs, i els xiquets? i algú digué de la possibilitat de fer una acampada, i ens agradà la idea i ens vam posar a treballar.

Ens vam posar en contacte amb totes les escoles de la comarca. Calie fer un treball des d'allí mateix i vam triar els xiquets i xiquetes del Cicle Mig. Els mestres serien els que plantejarien el tema als xiquets i els animarien per a què vingueren d'acampada (en principi són reacs molts de pares a deixar-los anar). Cal dir que si bé molts mestres van passar del tema, tot i havent anat als mateixos col·legis per tal de parlar-ne, alguns d'altres s'ho van prendre amb molt d'interès i així vam tenir 27 xiquets i 8 xiquetes acampats al poble els dies de l'Aplec, xiquets de Castellfort i de Vilafranca i de Cinto Torres i alguns de Penya Roja que s'integraren totalment en l'ambient i activitats que es realitzaren. Aquest pot ser ha segut un dels punts en que els nostres objectius no s'han vist realitzats. La idea ere que hi participaren sobretot els xiquets dels pobles més menuts, aquells que tenen menys possibilitat de disfrutar d'activitats d'aquest tipus i de relacionar-se amb d'altres xiquets. Pot ser és que calie demostrar que es podie fer un treball seriós, que hi havia en la idea de l'Aplec quelcom més que el que rondava pel cap de molta gent del poble, (camorristes i drogats i etc. etc.) i pensem que aquest Aplec, en totes les seues vessants, incloent, per supost, l'acampada, ha servit per a què la gent del poble canvie (davant

ANEM
D'ACAMPÀ
DIES I HORES DE 8 A 11 AMB

APLEC DELS PORTS
CINTO TORRES
22-25 D'AGOST '88

l'evidència) la seua actitud negativa de cara al que suposa l'Aplec i pot ser també per a entendre que l'Aplec va més enllà d'uns dies de borratxera.

Però, ací els tenim, ja recient arribats amb el sac de dormir (per estrenar molts d'ells), i també les tendes i l'anar d'acampada. Il·lusió i al principi allò de què el meu poble és millor

i una mica de nerviosisme, i les monitores, algunes estrenant-se també, pensant si estarie tot apunt, enroldadíssimes amb els xiquets, debutant amb un caldo i una carn rostida de la que en parlaren tots els xiquets fins al darrer dia.

Vam portar la senyera, cada un amb el nostre mocador que abans havíem pintat, i una de les xiquetes de l'acampada explicà a tot el poble en l'acte de la inauguració de l'Aplec el que suposaven per a nosaltres aquells dies: Ganes de divertir-nos junts, sentir-nos tots junts amics i d'un mateix poble: Els Ports.

Les nits estaven plenes d'acudits i endevinalles (sabeu que en acabar el campament tots —xiquets i monitors— vam caure rodons al sofà? i que fins i tot algun s'adormí al Water sense ni temps d'anar al llit la primera nit d'estar a casa?) I al dematí, a primera hora, ja tots vestits i a punt de marxar d'excursió cap a Sant Pere. Camí del mas, vam descobrir el Moixacre, i la Mola Garumba i Sant Cristòfol i el Pi Redó i la Torre Navalles. I vam trobar-nos amb les carrasques contaminades i els ametllers, i algun roure i

alguna vinya escampada i els freixos, aquells arbres que creixen només a aquella ombria humida i donen així nom a aquell tros de terme.

Vam arribar al vespre cansats, sort que ens esperave com sempre, un bon sopar.

Sabeu que alguns pares ajudaren moltíssim? Sí, sempre els teníem a punt per montar les tendes, per fer foc per a preparar el sopar, per... Realment poden fer-se coses així sabent que quan fa falta una mà està ahí a punt, i l'acampada va ser el que va ser perquè tothom s'hi va volcar i ningú va escatimar esforços, ni voluntat, ni il·lusió.

També vam anar una nit al teatre amb tota la gent, i feia goig tot el grup a primera fila. No cregueu que estàvem rendits per la nit, tot ser alguna monitora, però els xiquets ja tenien vida a les tendes i ja no es sentie parlar del meu poble sinó de, saps? ací diuen pujo i baixo i... el to ere amic.

Podeu passar per la Lloma i a la part de telefònica, al costat del frontó podreu veure un gran mural que vam pintar el diumenge al dematí. Trobareu el nom de cada una de les nostres tendes i un gran mapa amb tots els pobles de la nostra comarca i amb allò que els caracteritza, el carbó de Vallibona, les esparidenyes de La Mata, les faixes de Cinctorres, i cada poble el seu motiu. De vesprada vam anar a la piscina, ens feia falta ja una bona arremullada, i a la nit la cosa no podia acabar millor. Tots els xiquets del poble estaven acovidats (segur que n'erem més de 100) i a la plaça vella, vam rostir xoriços i llonganisses, i les

mares i els pares feien entrepans i per a postres: tallades de meló. La foguera flamejava al mig la plaça i els comediants, (els xiquets del catecisme que tenien preparada una obreta de teatre i la repetiren aquella nit) nerviosos perquè tindrien que actuar damunt d'un tractor i sense condicions, i vet aquí, que a la claror de la lluna i a voreta mateix dels espectadors que seien a terra, van fer una actuació extraordinària, improvisant i totalment desinhibits. Després la cloenda de la nit, el Xirri, generós i amic, ens va fer uns jocs de màgia i algun acudit que connectà molt bé amb la gent i cantàrem tots al seu costat.

Definitivament allò havia valgut la pena, i es veia als ulls dels xiquets que malgrat el cansament reien.

La darrera nit al campament i ningú va dormir a penes, i al dematí l'es-

morzar de despedida i unes cançons, i desmuntar les tendes, i uns adéus, i els xiquets unes ganes grans de repetir, que això era a la fi el propòsit, que els quedare, com sol dir-se, bon gust de boca.

Llàstima que les primeres fotos es tiraren totes sense carret a dintre de la màquina, però ací podeu veure algunes dels darrers dies.

I això és tot, la primera acampada infantil dels Ports, on faltaren molts xiquets dels Ports que hagueren volgut que estaren perquè estave preparat amb tota la il·lusió per a ells. Estem convençudes però, que en una propera ocasió, tindran menys prevenció pares i mestres, en apuntar-se a l'experiència.

Carme Segura
(del grup de monitores)

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ
Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

Notícies breus de Morella

Una vegada passat el Sexenni XLIX, només direm telegràficament els fets més destacables, ja que al número anterior ja vam adjuntar el programa i ja hi ha articles que fan referència al que va passar:

— **ES VA INTENTAR CREMAR TRES CARRERS:** per primera vegada s'ha demostrat una falta de respecte absolut pel treball artesanal de tot un poble. Van aconseguir de cremar tota la part esquerra de la placeta els Tarrascons i tot el cantó del carrer Sant Nicolau fins a casa Masoveret. Des d'ací ens sumem incondicionalment a la repulsa general.

— **RECUPERACIÓ DE NOUS BALLS PERÒ A LA CORRONQUINA NOMÉS IX UN XIC.**

— **LA FIRA DE MORELLA PRENOVA FORÇA:** cal felicitar l'organització pel nou impuls donat a la tradicional Fira de Morella. Només volem deixar constància que la utilització del poliesportiu per exhibir animals porte com a conseqüència que els esportistes no puguin jugar fins uns quants dies després fins que es rente i desinfecte tot i hagen de fer patinatge durant uns quants dies després i suportar la mala olor; no sabem si sanitàriament és massa correcte i si es corre perill si es fan ferides amb sang.

— **EL GRUP DE DONES DELS PORTS VA ORGANITZAR TRES CONFERÈNCIES SOBRE LA HISTÒRIA DE LA COMARCA I DE MORELLA, A MÉS D'UNA VISITA COMENTADA A L'ESGLÉSIA.** Les conferències (dies 27, 29 i 30 de setembre) han estat a càrrec del llicenciat en Geografia i Història Carles Sangüesa Ortí. Han comptat amb una nombrosa

assistència i la participació als debats finals van mostrar l'interès de tots i la traça del conferenciant. Finalment, el dia 1 d'octubre Pepita va fer una excel·lent visita comentada a l'església arxiprestal.

— **ACTE DE SOLIDARITAT AMB XILE:** el dia 1 d'octubre es va organitzar un acte en favor del NO en el plebiscit de Pinochet. Es va projectar la pel·lícula **MISSING** i va haver-hi un llarg col·loqui amb el comandant de la UMD, Josep Lluís Pitarch.

El nostre fotògraf va exposar amb un èxit rotund a Morella. Reproduïm el text del programa que la revista li va confeccionar junt a algunes fotos.

**EXPOSICIO FOTOGRAFICA:
MORELLA 1860 - 1946**

**JULIO CARBO
del 2 al 15 d'agost,
TORRES DE SANT MIQUEL
INTRODUCCIÓ**

La present exposició pretén alhora donar a conèixer la Morella des de fa 128 anys i, bàsicament, l'obra de dos fotògrafs: José Pasqual Royo i Luis Cruella, que no ha estat valorada suficientment; per la qual cosa no s'ha pogut reunir tot el material que havien realitzat. La recuperació d'aquests documents gràfics s'inscriu en el corrent actual de molts de joves de diferents àmbits de conèixer millor la nostra cultura, tant impresa com oral, com material.

Els valuosos documents gràfics no s'hagueren pogut replegar sense la entusiasta col·laboració dels propietaris de les fotografies. No podem sinó agrair la seua participació en aquest projecte.

JOSE PASQUAL ROYO va néixer a Morella al maig de 1884 i va començar a fer fotografies als 16 anys. Va morir el 10 de març de 1960.

LUIS CRUELLA, nascut a València, era membre d'una família d'artistes. Dos germans seus eren un pintor i l'altre escultor i els tres van ser professors de l'Escola Sant Carles de València. També els tres van venir a Morella ja de majors i a l'actual fusteria de Rourera, Luis tenie el seu estudi.

JULIO CARBO FERRER ha estat la persona que s'ha encarregat de tot el treball: d'ell va eixir la idea, ell es va preocupar de buscar les fotografies i de reproduir-les, i també ha hagut de ser ell qui s'ha hagut de buscar el lloc per exposar el seu treball. S'ha de censurar el poc interès que els que s'encarreguen per la cultura han mostrat en aquesta ocasió. Ell ha nascut a Morella el 1964 —més d'un segle després de les fotografies més velles que ha reproduït—. Des de fa sis anys s'ha dedicat intensament a la fotografia, la seua formació ha estat autodidacta i ha col·laborat a les revistes *Els Ports* i *Opinió*. Des del principi és el principal fotògraf de la revista comarcal *AU!*, per a la qual ha realitzat nombroses portades, i una cinquantena de fotografies interiors. La qualitat del seu treball s'ha vist freqüentment reconeguda, com en són bona mostra tots els premis rebuts: Millor afeccionat local de l'any 84, i el II premi de fotografia antiga del Forcall 1986. Des de fa dos anys s'ha especialitzat en audiovisuals i ha realitzat nombrosos treballs sobre Morella i els Ports.

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36
MORELLA (Castelló)

Cafeteria — Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en «Corder» farcit trufat

LA BÚSTIA

Agraim a la gent que ens envie material, nosaltres sempre donem notícia del que ens feu arribar i el posem a la disposició de tots els que el vulgueu consultar. Aquest trimestre hem rebut:

— **LA REVISTA CASTELL DE CABRES:** que correspon al quart any i al número 7 de setembre de 1988. És una publicació semestral que conté informacions sobre apicultura, creació literària, notícies, la traducció del llatí de la Carta Poble atorgada pel Belasc d'Alagó el 3 de febrer de 1237 a Castell de Cabres, articles sobre l'ermita de Sant Cristòfol, sobre les albaides, sobre plantes medicinals, sobre heràldica (el llinatge Segura), a més de passatemps, i el programa de les festes, al costat del qual podem llegir "10è. aniversari 1978-1988". Endavant!

— **DOSSIER DE LA CRIDA A LA SOLIDARITAT:** És una relació de les activitats dutes a terme des del juliol del 86 fins al juliol del 88, per aquesta

entitat que va ser creada "en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes" i que des de fa dos anys organitza el País Valencià activitats relacionades amb l'ús de la llengua catalana; cal destacar les campanyes per l'ús de la nostra llengua a RENFE, Telefònica, Ràdio nacional a València, de les quals s'adjunten nombrosos retalls de premsa. Consta de 24 fulls.

— **CINC MIL REFRANYS CATALANS:** Ramon Ferrer i Valero, que viu a Sabadell ens envie la referència del llibre publicat per la Biblioteca Popular Catalana VELL I NOU, per Editorial Millà. Gràcies i el tindrem en compte a l'hora de redactar la nostra secció.

— **VII CONCURS DE MAQUETES NAVALS:** l'Ajuntament de Benidorm ens envie les bases del concurs.

— **CARTA DE LES DONES DE BENIMACLET:** dirigida al Grup de Dones dels Ports pel seu treball "La

dona als Ports" del nº 4 d'aquesta revista. Us reproduïm la part que fa referència a aquest tema:

Estimades companyes:

Hem tingut la possibilitat de llegir el vostre "Monogràfic: La dona a la Comarca", de la Revista Comarcal dels Ports i volem transmetre-vos el nostre suport com a grup de dones que som.

La nostra realitat és prou diferent a la vostra ja que vivim en un món urbà, totalment diferent al vostre, però som dones com vosaltres, per tant la lluita és aleshores la mateixa. Us alentem a què seguïu i al mateix temps ens ho diem a nosaltres també.

La vostra feina ens ha servit per fer un comentari sobre la dona al món rural per tant no ha estat debades. ¡Enhorabona!

Fins prompte, endavant:

Dones de Benimaclet

Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2
MORELLA (Castelló)

Carnisseria MANERO

*Especialitat en
embotits casolans*

C/ Sant Joaquim, 16
Tel. 18 10 65
CINCTORRES

OPINIÓ

Mirar-se el melic a Morella:

El tancament i la resignació

La valoració de les coses pròpies és una característica positiva. A la nostra comarca tots els pobles aprecien les seues coses i Morella no se n'ix d'eixa tònica general. Els morellans estem molt pagats de ser-ho i això té repercussions bones, tant en l'aspecte individual com en el col·lectiu: penseu en la meravella dels sexennis i en la difusió del poble que fan les persones quan estan (o viuen) fora. Arreu del món tots els pobles s'estimen les seues coses, i és un antídoto contra l'assimilació i el colonialisme. Ara bé, en alguns casos es prenen com a pròpies coses que no ho són, i també la valoració pot ser excessiva. Parlem, en primer lloc, del que passa quan la valoració és excessiva.

Individualment, si una persona és massa presumida se la qualifique de *soberbia*, *fanfarrona*, se li diu que se la *pense*, que és molt *creguda*, que és *orgullosa*, i també se li pot dir que *te terra a l'Havana*, que *te pardals al cap*, que *ensomia roflors*, que és *narcisa*, etc. Això ens demostra que la presumpció és rebutjada socialment.

Collectivament no és tan clar el rebuig, a no ser que la presumpció sigui molt exagerada. Els morellans tenim motius per a estar orgullosos de tots els nostres monuments, del manteniment de moltes tradicions, de tindre una consciència de col·lectivitat local, de treballar tots junts per a celebrar les festes, de la nostra riquesa musical, de danses, etc. Però eixe orgull pot ser utilitzat per a tancar-nos de tot el que no sigui això. Si a més li afegim el culte diví i a la noblesa serà el tros que ens faltava per a arredonar el cercle, el clos, el tancat.

A les Festes d'enguany, pel fet de celebrar-se cada sis anys, hem vist mostres claríssimes del tancament dins del cercle, de quedar reclosos dins d'eixa barrera. Ha segut l'exageració que ha posat de manifest la dinàmica que es porta sempre. El mitjà que més ho ha posat en clar ha estat la **televisió local**, que va emetre durant molts dels dies de festa. Des d'ella es va fomentar les essències, el sentimentalisme, l'emoció, el plor, etc. (que són justament les característiques que permeten eixa reclosió), i per tant es va negar l'"existència real" i la raó.

Tot exclusivisme és roï, i l'exaltació exclusiva de la divinitat que anule tot sentit crític no pot ser bona. El culte a la noblesa s'inscriu també en el mateix context atemporal, i superior a la resta dels humans; l'acceptació d'eixa superioritat paralitza tota acció i fomenta l'acceptació d'altres formes de submissió, i, en definitiva, la resignació.

Eixos dos temes han estat recurrents en la televisió i s'ha utilitzat la **Mare de Déu**, no per a explicar l'origen de la festa ni la religiositat, sinó per a superar, aparentment, enfrontaments i problemes quotidians. La **noblesa** va jugar a la perfecció el seu paper (en una entrevista excel·lent, com des de la mateixa televisió la van qualificar) van plorar, és a dir, van transmetre eixa emoció, eixe sentimentalisme, eixa essència que és la noblesa. Des de la televisió es feia abstracció dels problemes, i quan algú va respondre a una pregunta sense fer una exaltació, sinó plantejant un problema real com el pla urbanístic, se'l va tallar, això estave fora de l'esquema, suposava la transgressió d'una norma implícita i paradigmàtica, ere un atac a les bases de la retòrica, no hi havia lloc per a això: s'estave en les essències. La primera autoritat municipal

també va cometre una transgressió semblant quan va voler criticar els seus adversaris polítics. L'argument que es va utilitzar per tallar-ho va ser contundent: s'havie quedat que no es podia parlar malament de ningú que no estiguere davant. Això sí que és l'explicitació dels fonaments d'eixa retòrica: que no es pugue parlar malament de quasi res. Es una restricció importantíssima: parlar bé és el que toques, això es pot fer de tots. Imagineu-vos que no s'haguere pogut parlar bé de ningú si no estiguere davant... Suposarie el final d'eixa televisió, com ara suposave el final del contacte amb la realitat, perquè la realitat és problemàtica, i per a analitzar-la no es pot parlar bé de tots.

La televisió només ha aclarit la dinàmica de tots els dies compresos entre Festes i Festes: l'emmarcament general en un context físic extraordinari enmarcat per les creences mítiques, que arriba a ser el melic del món, amb les conseqüències de tancament a l'exterior i de la resolució fictícia (via mítica) d'alguns problemes.

Però encara hi ha més, en eixe context es prenen com a pròpies coses que en realitat no ho són; d'això en parlare al pròxim número.

Ernest Querol

Quin futur?

L'article que reproduïm haguere hagut d'eixir al n° 7, abans de les festes, però no va arribar a temps per diferents motius. Com és habitual publiquem tot el que ens envieu.

Fa temps, molts anys. Eixírem de Morella amb el correu d'Alcanyís (encara hi havia correu a Alcanyís que eixia de Morella diàriament al matí), amb dos companys més; vàrem arribar fins Torremiró on vam emprendre la caminada per baixar als pobles de la Tinanxa; Esmorzàrem a Castell de Cabres. La nostra intenció era d'arribar a la Pobla de Benifassar per dormir, però abans d'arribar a Boixar, els núvols ens van traïr i la pluja ens va mullar com a les sardines.

Ens vam refugiar a una de les poques cases del poble que encara estaven habitades: la població estava composta per dotze persones, cinc d'elles havien passat dels setanta anys, i la dona que ens va fer foc a la seva cuina era una d'elles. Com la pluja no s'aturava vàrem passar molt de temps roglant el foc i fent-li preguntes sobre la vida del poble i les seves circumstàncies d'abandó. Curiosament, la senyora parlava sempre del passat, quan al poble vivia gent, "molta gent". Ens contava les festes que feien, del senyor Ortí, el xocolater de Morella, que baixava per fer la música al ball, de la missa, i, com cosa extraordinària, de les "grans banderes que eixien en processó, tan grans que no podia dur-les un home sol". Una vegada, ens va dir, "en va hi haver un de molt pinxo que pujava de Ballestar i al voler portar la bandera ell tot sol, un dia de molt de vent, se li va clavar a la part alta del ventre i es va desmaià, i fou necessari donar-li fregues per a que tornés en si".

Jo no vaig entendre aleshores el que em passava; una sensació de pena i enyorança pel poble que ens contava aquella senyora, un poble que era viu i ara estava mort, les cases buides i els teulats esfondrats; pels carrers no hi havien ni gent, ni gossos, tan sols els fantasmes podien ocupar els cantons, l'església i el cementiri. El que vaig sentir s'apropava a la irrealitat del somni, el temps se m'havia tornat com el de la senyora: temps passat, temps irreal. El somni va continuar mentre ens desplaçàvem pel carrer cap una altra casa. No recordo si parlàrem mentre el passeig que ens va oferir amablement la pluja, però el record que ara em torna és un llarg i profund silenci.

A l'arribar a una altra casa, vaig tornar de sobte a la realitat: aquella casa la ocupaven l'únic matrimoni jove que

hi havia al poble, amb tres xiquets, no recordo el sexe, i completant la família, un quart, petit i ros, amb dos mocs penjats d'un nas rodonet i guarnit per dos preciosos ulls blaus. El matrimoni, no feia, havia baixat del mas de la Torre-enguaita del terme de Morella i s'havien instal·lat al poble a la fi de que els xiquets pogueren anar a l'escola, cosa que van poder fer durant alguns cursos, però feia tres anys que el poble no tenia mestre, per complicar-ho més, i per una d'aquelles organitzacions de concentració escolar, els més grans tenien l'escola a Sant Mateu i el pare havia d'anar tots els dilluns a portar-los i els divendres a replegar-los. Deguerem de parlar de moltes coses però ja no les recordo. Ben segur, com el que he contat, que la

conversa no era de records, ni de temps passat; aquella gent no podia refugiar-se en la seua història.

No vaig racionalitzar aquell sentiment fins anys més tard, quan he tornat a sentir-lo en pobles i situacions paregudes. Desgraciadament n'hi ha molts per tota la geografia espanyola.

Últimament he passat uns dies a Morella i he tornat a sentir la mateixa sensació.

Passejant per la Plaça o des de les tauletes de Pere, Blasco o Vinatea, que per ser nou està sempre molt concorregut, no ho pareix. Pel carrer passeja gent, en quasi totes les cases del poble s'estan fent obres; qualsevol de fora pot pensar que un neguit maníac dispara l'activitat: la gent fa flors, cons-

CARNISSERIA
"Just"

Especialtat en embotits, panís,
hamburgueses de vedella i pollastre

Articles de qualitat

ECONOMATO AZNAR

Avda. Catalunya, 26 - Tel. 44 05 03
VILAFRANCA

tantment es fan sopars de carrer que s'acaben amb festa, les juntes i comissions de festes fan reunions i festa; però hi ha moments que una boirina de solitud i tristor ompli els carrers: després de les festes què?

No cal rascar molt aquesta epidermis per trobar-se amb una realitat molt crua i farcida de fantasmes: Les fàbriques redueixen personal, es diu que com mesura paliativa, això indica que la cura serà molt pitjor (cal exceptuar algun cas molt aïllat i concret).

Els gorrinos, uns diuen que han anat molt malament, que ara van millor, però que el futur és molt negre; altres diuen que no han anat malament, el què passa és que no han anat tan bé com anaven, però tampoc el futur el veuen més clar.

La indústria dels serveis destinats al turisme viu del que va venint: ignoro que s'estigui fent cap treball de promoció, exceptuant algun cas molt aïllat i personal que no pot significar, de cap manera, una orientació del sector.

Podríem fer una llista molt més llarga, podríem parlar de la joventut, de la cultura, de l'atenció social, la sanitat, etc., tot molt important i que desitjo que algun dia es pugui discutir serenament i sense temors.

Mentrestant, mig poble ha refusat, sense massa reflexió, un pla d'urbanisme que, entre altres coses, li dibuixava un futur a Morella (imprecís, pot ser,

com tots els futurs, però una orientació a la fi).

L'Ajuntament crea entrebanes per cedir una propietat a la Conselleria de Treball per poder fer l'asil amb una mica més de dignitat per als beneficiaris, amb l'escusa que no vol que marxin les monges (si per cas s'hauria d'exigir que fos un personal tècnic i qualificat, tant és seglar com religiós).

La guarderia per infants està aturada perquè l'ajuntament no veu clar de comprometre's a pagar cinc-cents mil pessetes a l'any que sobra movent-se una mica les trobaria subvencionades. (El fort contrast, que talla l'alè, és el presupost de dos dies de festa al càrrec de l'Ajuntament d'onze milions de pessetes, dels quals cinc, si no n'estic mal informat, se'ls endurant dos conjunts de música lleugera).

La consecució d'un polígon industrial s'ha perdut o està a punt de perdre's per no haver-ho mogut al seu temps.

La subvenció per activitats esportives de la Conselleria de Cultura per l'any 88 s'ha perdut perquè no es va arribar a demanar.

Suposo que la llista podria ser encara més llarga.

El pitjor, sense dubte, i pel que he pogut interpretar, és la crispació, la intolerància, la prepotència i males formes que hi ha dintre de l'Ajuntament.

A l'hora de repartir responsabilitats,

segur que en deuen d'haver per a tots; a l'oposició per no fer el seu paper com cal, però, sobre tot, el Govern Municipal hauria de questionar-se moltes coses. Si se'ns informés millor podríem destriar el que fan uns i altres i això no és possible fent plens municipals cada tres mesos i a uns horaris irracionals, si el que es preten no és l'oscurantisme i la desinformació.

No vull cansar més al sofrit lector, sols vull citar, per acabar amb una nota d'esperança: on sí hi ha alegria, a pesar de les dificultats i entrebanes que ha de suportar, és a l'Escola-taller. Es d'agrair que gent jove, del poble i de fora, estigui aprenent un ofici. Si la gent que es beneficia de l'Escola-taller sap organitzar-se de forma col·lectiva, pot donar-li a Morella un glop de vida i d'alegria. Si no és capaç de fer-ho s'hauran malmès una quantitat d'esforços i diners que tan sols ho aprofitarà algú més espabilat i aplicat.

Voldria equivocar-me de tot el que he dit i fos el temps que em traguera la raó i que tot hagi estat un mal somni, de no ser així les pròximes festes sexenals s'hauran de celebrar en honor a Santa Rita en lloc de la Mare de Déu de Vallvana.

Demano disculpes per si algú s'ha ofès o considere herètic el meu escrit. Sóc conscient que ni la voluntat ni el dit ofen a ningú. De tots modos demano disculpes.

R. Pascual

A les Festes de boca en boca

Humor sense malícia

Tot el que escric a continuació s'ha escoltat pels carrers de Morella.

– Els *alets* "electes" no són triats democràticament pels habitants de les denes ni pels membres dels gremis. S'ha proposat que els diguen *dítets*.

– Les festes han donat naixement a un nou partit polític a Morella: el FOM = FIGURAR O MORIR, traducció a l'anglès: FANTHOMES OF MORELLA.

– Alguns dels invitats dels nostres "agermanats" picassentins van dormir a Villarluego i l'autobús en lloc d'arribar a l'hora de missa Major ho va fer a les 4 de la vesprada.

– Quan l'alcaldesa de picassent va preguntar quanta gent participava a les dances per invitar-los al seu poble un li va contestar que anare al retaule i els comptare.

– En lloc de taronja hem tingut un OVNI; Sant Miquel es va enfadar i volie enviar a SUPERMAN.

– Molts de masovers no van voler pagar a la festa perquè les contribucions els pareixien excessives. Per sort "La Década Prodigiosa" va fer el prodigi d'atraure molta gent. Ara no saben què fer amb els diners que els van sobrar.

– La televisió Morellana al brull li diu "requesón". Als seus debats alguns estaven tan repantigats que el càmera havia de prendre la imatge en picat. La conclusió dels debats: "o sea" que és molt "complejo" i hi ha molts de "problemes". Tots van quedar ben en-sabonats, excepte el senyor Blasco a

qui no van deixar parlar perquè volie contestar el que li van preguntar.

– Una dona en veure l'**Arca de l'Aliança** va dir al seu fill: "això és l'**Arca de Noé**" i el seu fill li va contestar "vol dir que ahí caben tots els animals?".

– Els veïns del carrer la Font van estar a punt d'acalantar a les quatre persones que volien abotar foc a les flors del carrer. Llástima que quan hi ha atemptats a la cultura com alguns casalicics plantats davant de les muralles la gent no defense el seu patrimoni de la mateixa manera. La defensa valenta del treball d'un any haurie de fer-se extensiva al treball de segles.

– Per a vore qui és més morellà T.V.M. (Teudovisió Milian) ha patentat el **morellómetre**.

– Si l'ajuntament no té diners per posar les senyeres sanceres, algunes persones estan disposades a pagar la meitat que els falte, especialment a la del castell.

– Un xiquet de 13 anys li va preguntar a sa mare: "... i tot este show el fan per una nina...?"

– A un sopar oficial alguns convidats parlaven molt favorablement del 23F. Un d'ells va dir que tenie molta informació. Un altre va dir que ell també en tenie, i que podie dir que en les presses de fugir després de fracassat el Cop d'Estat, al primer se li va fer malbé tot el que tenie a la nevera.

– Morella tindra **família numerosa** si li fan tots els fills adoptius i predilectes que algú propose des de TVM.

– El gremi d'Hosteleria ha protestat

perquè a una "Camarera" se la vol fer filla adoptiva, diuen que és una clara discriminació respecte a les altres: O tots o no ningú.

– A més de fills adoptius i predilectes poden ploure homenatges. La gent esta decidint de no fer absolutament res per que no li n'hagen de fer cap.

– El grup que dirigeix l'Ajuntament de Morella va decidir unilateralment de fer una televisió **local**; no saben el que costarà, i com a mostra de previsió han dit que quan sumen totes les factures ja diran al poble quan s'han gastat. L'eficàcia dels professionals va quedar patent quan van gravar un concert mut. A més l'absència de LAUREN POSTIGO va quedar magníficament suplida.

– Es comente que els plens municipals es faran cada sis anys en honor a la Mare de Déu de Vallivana, i a les sis del matí.

– S'ha creat un grup en defensa de Sant Julià, perquè ningú se'n recorde d'ell. Es rumorege que a TVM havien fet un concurs secret per a vore qui nomenave a la Mare de Déu de Vallivana més vegades per minut. No ens cal escriure el nom del guanyador.

– Els càmeres de TVM van tindre autèntics problemes per filmar perquè només traïen flors i violes.

– La TVM a la Torreta va haver d'eixir en barqueta: les llàgrimes de la noblesa els van inundar.

– Acabat el Sexenni ja s'està programant un acte de vassallatge de cadascun dels morellans al seu senyor feudal.

Orella Escrivana

El Sexenni: Elements per a una interpretació

El **sexenni** és un fenomen religiós i cultural molt important per als morellans. Independentment de la força més o menys gran del sentiment religiós de cada persona, tots vivim la festa amb molta intensitat i la considerem com un element important del nostre **patrimoni**. Ara bé, si una persona vinguda d'una altra cultura i tradició religiosa ens demanare el **significat** d'aquest tipus de manifestació, els asseguro que tindríem tantes dificultats per a fer-ho com els **zulus** d'una tribu d'Àfrica del Sud per explicar-nos les seues danses rituals. Per què exterioritzar la devoció d'aquesta manera? Per què tant de fast en el culte a la Verge? Per què s'ha mantingut a Morella i ha desaparegut a tants altres llocs?

Al marge de la interpretació estrictament religiosa, tractaré de donar-los alguns elements **històrics** i **sociològics** que em semblen importants per a comprendre el caràcter i la pervivència de la festa.

1 Els orígens: una manifestació del barroc

L'època del primer sexenni és l'època del **barroc**. Espanya al segle XVII era la principal potència de la **contrareforma**. A partir del **Concili de Trento** (1545-1563) i com a reacció a la **reforma protestant**, l'Església catòlica viu un període d'enduriment confessional. Els dogmes catòlics es redefeixen. Enfront de la llibertat individual dels protestants, es reforça la disciplina jeràrquica, el poder temporal del Papa i dels bisbes. La recatolització pren un caire agressiu representat principalment per la Inquisició. La **pietat** del barroc potencia sobretot els **aspectes exteriors de la religió** (veneració dels màrtirs i dels sants, adoració del Sagrat Cor, processó del Corpus, organització de les professions en cofrades religioses, etc.). Cal dir que moltes característiques de la pietat del barroc procedien d'usos i de costums profans anteriors tenyits de superstició.

Els estudiosos del barroc el conside-

ren com un període que combina les **ombres** medievals i les **lluïms** del renaixement. El barroc és temporal, optimista front a la vida i s'estime molt les festes. Simultàniament és irracional, atragut pel més enllà, pessimista i portat a la penitència. La **mescla dels contraris** es ben patent a les festes sexennals: el poble escull una manera grandiosa i espectacular d'agrair a la Verge la curació misteriosa d'una malaltia.

Des d'una perspectiva artística, alguns diran que l'estil luxuriat del barroc no correspon veritablement al temperament reservat dels morellans. Ací encara, les festes barroques (Sant Antoni, el Corpus i el Sexenni) es presenten com un contrast amb la vida particularment austera i retraguda de la nostra gent en èpoques de treball o a l'hivern. Paradoxalment, l'exteriorització del sentiment religiós que s'origina com un reflex defensiu del catolicisme aconsegueix així una funció **alliberadora**.

2 El culte a la Verge

Es a l'època gòtica que comença el culte a Maria com a Reina dels Cels. La primera obra arquitectònica de la reconquesta, l'arxiprestal, està dedicada a la Mare de Déu. Com recordava l'abat de Poblet en la seua homilia a les darreres festes: **llengua, sentiment de poble i cristianització** ens arriben juntament. La importància del culte marí dins de la tradició cristiana morellana és inqüestionable. Com ha influït aquest tipus de culte en el temperament dels morellans?

Com afirmen alguns psico-sociòlegs, els cultes predominants dels pobles tenen una funció **didàctica**, serveixen com a **model d'identificació** per a les persones. La devoció a la passió de Crist, a les diferents invocacions de la Verge (Dolorosa, dels Desamparats, la Mercè, l'Assumpció), a un màrtir, etc. pot influir en els trets del temperament d'un poble.

Així, com la creença en la **predestinació** dels calvinistes ha influït en la manera de ser dels protestants centroeuropeus (fatalitat, puritanisme, discreció, bona organització, individualisme, etc.), l'**educació religiosa** morellana posant com model a la Mare de Déu de Vallivana ha donat també un **patró de comportament**. Tal vegada, l'aspecte més visible d'aquest patró sigui el model d'**identificació sexual**: la dona és educada com a refugi i protecció dels fills (dels hòmens), l'home és educat per a la veneració i el respecte de la mare (de la dona). Per suposat, la influència de l'educació religiosa en els trets conscients o inconscients del nostre caràcter va molt més enllà i mereixeria un estudi més aprofundit.

3 Cohesió i prestigi social

La festa pren una dimensió tan col·loquial que exigeix la participació de tothom: les autoritats, el clero, l'aristocràcia, l'administració del santuari, els gremis, els alets de les denes, els veïns dels diferents carrers, les colònies, etc. Cada estament és necessari i tots tenen un paper a jugar, determinat en gran mesura per la tradició oral.

La funció del ritual en aquest sentit és la de marcar la **pertinença** dels diferents membres al grup. La festa serveix així per a:

- distingir els estaments
- senyalar la **inclusió** o l'**exclusió** de les persones als estaments;
- mostrar el **prestigi** més o menys gran de les famílies més notables a l'interior dels estaments.

Les danses (particularment la dels oficis i la dels teixidors) serveixen de **rite d'entrada** dels xiquets al gremi dels seus pares. La presència per primera vegada dels xiquets a la rogativa acompleix la mateixa funció iniciàtica: "Ja

El Padre Royo predicant a la Plaça de Colom

són uns **homenets** més que van a buscar la seua Verge".

Als carrers, les famílies o els veïns més antics es cuiden de la fidelitat a les tradicions, d'ensenyar als joves i les famílies noves les tècniques de treball. El treball en comú contribueix a les bones relacions del veïnat, encara que mai no falta una família "tofada" o exclosa per qualsevol desavenència.

Des de sempre, la festa ha estat també un element de prestigi de cara a l'exterior. Fora, Morella i els morellans no sols són coneguts pel castell, l'església i les muralles sinó també per "tirar la casa per la finestra" una vegada cada sis anys en unes festes excepcionals.

4 Pervivència de la festa

Tres em semblen els factors de caire civil que durant el segle XX han servit per revitalitzar la festa religiosa:

1. La nostra comarca des del segle passat ha viscut un **èxode** importantíssim, principalment cap a Catalunya i les ciutats del litoral valencià. La colònia morellano-catalana es funda l'any 1904. Amb l'emigració, la festa pren una nova dimensió i es converteix en un moment privilegiat de **retrobarment** dels absents amb el petit país.

2. La violenta **recatolització de la postguerra** va donar un nou impuls al sexenni. Com és ben conegut, l'època de Franco és propícia a aquest tipus d'actes d'afirmació del catolicisme. La rogativa introdueix respostes als "caí-

dos' i els nous cànctics (afortunadament eliminats per la darrera Administració del Santuari) agraeixen a la Verge el triomf de les forces de l'ordre contra "las hordas marxistas".

3. Amb la **democràcia** i la **descenralització**, l'entusiasme per la **recuperació de les tradicions populars** no ha deixat d'augmentar. La gent ha pres consciència de la festa com element d'identitat.

5 Tancament del cicle

Cada sis anys un novenari: nou setmanes la Verge a Morella, nou dies de festa. El cicle comença i acaba amb la rogativa.

L'inici de la festa, l'entrada de la Mare de Déu, és un acte d'**obertura** als forasters. Abans era un acte animat per un predicador. Predomina el soroll, l'entusiasme, la paraula.

Al contrari, la despedida del més d'octubre, així com el darrer dia de la festa dedicat als difunts, són un acte molt més **íntim**. Predomine el silenci, el **recolliment** dels enterraments. De l'eixida de l'arxiprestal al portal de Sant Mateu, estan sobretot presents els nostres grans, els que han viscut més sexennis i pensen que aquesta pot ser la darrera vegada.

Darrera funció del sexenni: **mesura del pas del temps, nostalgia del passat, record dels difunts** abans del retorn a la vida quotidiana del poble.

J. D.

TALLERES HONORIO

Agencia
RENAULT

Hostal Nou, s/n

Teléfono 16 01 91

MORELLA

El sermó de l'Abat de Poblet

Hem cregut convenient reproduir la primera part de l'homília pronunciada per en Mossen Esteve perquè relaciona La Pobla de Benifassar amb Poblet i fa unes reflexions culturals que hem pensat que valia la pena donar-los difusió per escrit. Volem agrair-li la seua amabilitat en fer-nos arribar mecanografiat el text complet.

Morella 24.VIII.1988

Germans:

L'any 1233, l'abat de Poblet envià dotze monjos amb el seu abat a Benifassà per començar la vida monàstica en aquell indret reconquerit el 1195, per Alfons el Cast, que no aconseguí repoblar-lo, ni tampoc el seu fill Pere el Catòlic, malgrat haver entrat en tractes amb la catedral de Tortosa el primer i el segon amb Guillem de Cervera perquè hi enviessin gent a repoblar-ho.

Fou en temps de Jaume I quan Poblet per expressa voluntat del rei hi envià una colònia de monjos que tingueren de bell antuvi dificultats perquè el rei Alfons i el seu fill Pere el Catòlic ja havien donat les terres quan oferiren el lloc a la Catedral de Tortosa per repoblar-lo. Les terres són les anomenades de la Tinença on Morella pretenia tenir drets d'herbatge i fustes. De fet, una sentència reial de 1276 els ho concedí i també els concedí la jurisdicció criminal sobre els habitants de la Tinença. Més endavant el rei els retirà el dret d'herbatge.

D'entrada, doncs, aquella comunitat ja s'inserí en la vostra història. El 1311 Ponç de Copons n'era l'abat, que després ho fou de Poblet durant trenta-dos anys. Mentre fou abat de Benifassà continuà, el 1314, el plet amb el Consell de Tortosa pels ports de Besseit. Els agressors hagueren de retirar llurs ramats dels dominis de Benifassà. Les construccions fetes per aquest abat a Benifassà les feu seguint certes tradicions estètiques de Poblet, casa mare de Benifassà. Hi bastí el temple amb brollador al claustre i la sala capitular. Després, a Poblet, desplegà els talents de construcció com es pot constatar per la gran quantitat d'obres que hi realitzà, en les quals l'empremta del seu escut en dona constància.

En altres ocasions fou Poblet qui donà un monjo a Benifassà perquè hi fos beneït per ésser l'abat d'aquell monestir. Les relacions, doncs, entre la casa mare i la seva filial foren bones i constants fins que al 1835, per efectes de la llei de desamortització, els dos monestirs quedaren sense monjos. Passats més de cent anys, en cada un d'ells hi torna a haver vida regular. A

Benifassà hi viu una tradició diferent de la que el fundà. A Poblet la mateixa que hi vingué al segle XII des del monestir cistercenc de Fontfreda, a Occitània, llavors possessió del Casal de Barcelona. Allí dalt, el comte Ramon Berenguer IV hi havia fundat el monestir cistercenc de Le Thoronet, a Provença, també patrimoni del comte de Barcelona. La vinculació històrica de Poblet amb Benifassà i d'aquest amb les vostres terres, explica la meua presència aquí.

El motiu de venir-hi, però, no és per defensar els drets d'herbatge del monestir enfront vostre. Sortosament els temps han canviat. Dissortadament fou necessària la violència per establir un nou ordre de coses. També per la violència la Revolució Francesa imposà la llibertat, igualtat i fraternitat, valors evangèlics que no saberen vendre els

qui en tenien la responsabilitat. Avui, doncs, alliberats d'adherències que desdibuixaven el perfil d'allò que és més propi de la vida d'un monestir, m'ha estat demanada la meua presència en aquest acte que és una manifestació de la vostra religiositat i devoció a la Mare de Deu de Vallivana. Els monestirs, durant la reconquesta i assolida aquesta, foren fundats per recristianitzar les zones reconquerides als sarraïns, i el fruit del seu treball evangelitzador—cada monestir era un focus d'irradiació de vida cristiana mitjançant la comunió en la pregària, en els béns i en l'acolliment d'hostes i pelegrins—encara perdura, malgrat l'ensulsiada de 1835. Les festes sexennals són un testimoni d'aquesta recristianització. Però, jo, què us he de dir? Què espereu que us digui? Què tinc a dir-hi? Què puc dir-hi?

Els morellans que viviu a Catalunya m'heu demanat que us acompanyés avui i que durant aquesta celebració de l'Eucaristia us parlés. El fonament de la meua presència ells van trobar-lo en la relació entre Poblet i Benifassà. És ben veritat, com ho he dit abans, que els monjos del monestir fundat tingueren bona relació amb el monestir fundador, fins al punt de triar-ne algun monjo perquè els fes d'abat tant d'una banda com de l'altra. I també és veritat que Benifassà fou un focus de recristianització d'aquestes terres.

Ara bé. Aquesta filial i fraternal vinculació es mantingué fins l'any 1835. De llavors ençà ambdós monestirs quedaren deserts i la tradició monàstica interrompuda. Solament passats 105 anys a Poblet hi tornaren els monjos. La relació restablerta amb Benifassà és solament a través dels documents i dels llibres d'història, que expliquen el passat. Això però, és fred. No té l'escalf humà que hi hagué fins ara fa 160 anys i que havia durat des de la primera meitat del segle XIII, concretament des que en 1233 Poblet hi envià els dotze monjos fundadors. Ara fa 755 anys, doncs.

L'ensubiada dels nostres monestirs i el llarg interval han tallat la relació. No estic entre vosaltres per la proximitat d'una casa filial de Poblet sinó perquè Poblet, present en la vida religiosa i social de Catalunya ha establert amistoses relacions amb persones que us estimen i tenen arrels en aquestes terres o vincles nous amb elles. Per això estic aquí. Per amistat i agraïment.

Què espereu que digui i què he de dir? Glossar les festes sexennals? Ho feu millor vosaltres i jo solament repetiria el que m'heu explicat i ja sabeu. No tinc el do de l'oportunitat per encertar allò que he de dir o hauria de dir en aquestes penúltimes festes sexennals del segle XX. Pensant un xic en la vostra ciutat i en el que hi he vist i en les vostres festes, sí que se m'ha acudit quelcom i és el que més pròpiament puc dir i m'agradaria saber exposar. Ha d'ésser des de l'àmbit del fet religiós. La història de la cultura enumera els aspectes o manifestacions de la vida espiritual i material dels homes que es troben en tot context cultural i són: avenços tècnics, modes de viure, manifestacions dels sentiments estètics: art i literatura, llengua, transmissió de la cultura, universitats, acadèmics, el fet religiós.

L'aprofundiment que hom ha fet d'aquestes manifestacions ha conduït a un millor coneixement de les cultures, a veure'n les diferències i descobrir-ne les arrels. Sortosament aquest pas endavant de la sociologia ha com-

portat prendre consciència de la pròpia identitat de cada poble i de la raó de les diferències. El camí ha estat lent, però progressiu. La presa de consciència quedà tímida anunciada quan es digué que "ja que l'ús de la llengua vernàcula pot ésser molt útil per al poble en l'administració dels sagraments... se li ha de donar més cabuda" (Concili Vaticà II, Sacrosanctum Concilium, 62). Ara fa 25 anys ho digué el Concili Vaticà II.

Això permeté que les llengües modernes, majoritàries, i minoritàries principalment, trobessin un legítim espai reconegut, i els qui les parlem en prenguéssim consciència i treballéssim per autoafirmar-les. Un nou pas fou que, de manera oberta i per magisteri pontifici ordinari i en llocs ben significatius, hom pogués escoltar frases que gairebé semblaven subversives com aquesta: "... la cultura és el que diferencia les nacions una de l'altra i no pas una determinada administració política i, a la base d'una cultura diferenciada, hi ha una llengua pròpia. Allí on hi ha una llengua hi ha una cultura i una nació" (Joan Pau II, discurs a la UNESCO, juny 1980). Això ha estat dit i repetit en diverses ocasions i de diverses maneres (vegeu tots els discursos a Amèrica Central i Amèrica del Sud des de Puebla fins al Brasil) pel Papa Joan Pau II.

L'aprofundiment sobre el tema, que ha comportat la reiteració de les idees, ha fet arribar a poder-se parlar d'estats plurinacionals, perquè cada llengua engendra una cultura i cada cultura, si té voluntat d'arribar-hi, pot ésser una nació. L'estat en aquesta concepció és el suport i salvaguarda de la identitat de cada nació que la integra. Li aporta els serveis mancomunats igual que les famílies han deixat les grans cases senyo-

rials amb infraestructura pròpia i han passat a compartir petits blocs amb serveis mancomunats. Per a nosaltres l'estat té aquesta mateixa funció. Adonar-nos d'això és un aprofundiment recent, però una conquesta per al futur.

En la vostra cultura immediata, és a dir, la manera com us guanyeu la vida, quines bases econòmiques teniu, quins moduls de producció, com construïu les cases, quins avenços tècnics teniu, com us defenseu del fred, com us divertiú, com us governeu, quina administració local teniu, com transmeteu la cultura: escoles, allunyament dels joves per culturitzar-se; quines són les manifestacions dels vostres sentiments estètics (l'art), la literatura (escriptors que teniu); quina defensa de la llengua teniu, i naturalment el fet religiós que comporta continuar transmetent la fe dels vostres pares i practicar el mateixos actes i tradicions religioses, tal com cada civilització fa, Egipte, Índia, Japó, Xina, a tot arreu hi ha temples.

Mirem els principals edificis de la vila on s'hi han manifestat els sentiments religiosos dels repobladors. En substitució de la mesquita situada a la falda del Castell (manifestació del fet religiós dels sarraïns) hom bastí l'arxiprestal de Santa Maria, i el convent de Sant Francesc, testimoni del fet religiós cristià dels reconqueridors.

Els segles XII i XIII són vertaderament de màxim vigor, vitalitat, magnanimitat. N'hi ha prou de veure els senyals materials: l'arxiprestal i Sant Francesc que encara estan dempeus, ben gloriosos a Morella i per a honra vostra. Era el segle de Bernat i d'Abelard, el vèrtex de l'espiritualitat monàstica i de la nova mentalitat científica. El segle dels mendicants i de l'espiritualitat de sant Francesc i de la Universitat de París com a seu del magisteri europeu; temps en el qual en totes bandes es bastien aquelles magnífiques esglésies que anomenem catedrals i vosaltres en dieu l'arxiprestal, perquè no era seu episcopal, però quantes seus voldrien aquest temple per catedral!

Era una època que podem definir com la màxima actualització de la potencialitat cristiana occidental, admirable en santedat, fecunda en expressar la seva cultura, admirable per la manera com es conjuminaren les coses terrenals i espirituals en la "consagració" de tots els elements de la vida humana fets per l'Esperit de Crist: vèrtex dels segles precedents i al mateix temps començament dels nous en quant aquells elements nous que precisament concorregueren a la formació d'aquella síntesi admirable, es feren cada vegada més independents separats d'aquella síntesi.

La presència de Joan Valle al Sexenni

"Després del teu silenci estricte
camines decididament"

V. A. ESTELLES

Des de sempre les festes sexennals han estat l'ocasió de lluiment i protagonisme dels lletraferits locals. Sovint s'ha fet "molt de roïdo per molt poques anous". En aquest punt les darreres festes sexennals no han estat una excepció. En canvi, ha passat quasi en silenci el que considero, i el temps espero que em donarà la raó, com la **manifestació cultural més important del sexenni**: l'exposició d'escultures de Joan Valle dedicada al seu amic i mestre en l'ofici de tallar fusta, el fuster J. M. Gamundi.

Evidentment els mitjans oficials estaven massa ocupats en fer homenatges a les velles glòries com per adonar-se'n de l'existència d'una nova generació vanguardista a la comarca.

Al meu entendre, la presència de les escultures de Joan Valle ha donat un punt de contrast i modernitat al sexenni. Intentaré aclarir-vos el perquè.

En primer lloc, la seva obra **contrast** amb el colorit i la bellesa ingenua de

les flors dels carrers. Les escultures de Joan són senzilles i austeres com les ferramentes de treball i objectes en què s'inspire: aladres, porteres, estakes, gàbies, llançadores, etc. Joan ens fa referència al món rural en decadència, transforme l'instrument de treball que desapareix en un **tòtem** impressionant per la seua grandària que sembla questionar-nos sobre el nostre futur.

En segon lloc, contrast amb la religiositat col·lectiva i exterior de la festa (recordeu que els sexennis són, com el Corpus, la manifestació local de la **Contra-reforma**), les escultures de Joan ens porteu cap a una espiritualitat subjectiva i interior.

En tercer lloc, recerca d'un nou llenguatge per mostrar el moment actual. Joan treballa quasi obsessivament entre Barcelona i el taller de Gamundi a Morella amb un vigor i una força excepcionals per aconseguir "**Significar**" la seua pròpia evolució que és en gran manera la nostra.

Se n'adonen que són els seus principals destinataris?

JOAQUIM DOLZ

PRIMERS EN INVESTIGACIÓ
PRIMERS EN VENDA
PRIMERS EN RESULTATS
PRIMERS EN SERVEI

COMPROVEU ELS NOUS
PLANS PER A CONILLS

Gallina Blanca Purina

- explotació intensiva
- explotació mitja
- minifundi

Gallina Blanca Purina

programa el futur
amb la investigació d'avui

Ací Les gàbies

EXTRONA

produir per a
més i millor

HIGIÈNIQUES - MANEJABLES
DURADERES ECONÒMIQUES

¡¡SOL·LICITE CATÀLEG INFORMATIU!!

DISTRIBUIDOR EN ESTA ZONA
ANTONIO MOLES SEGURA

C/ Sant Lloís, 54 - Tel. 18 00 00
CINCTORRES

TRADICIONS POPULARS

Fem una aclarida

per DOMI PASTOR

Alguns joves, lectors assidus d'AU! m'han fet un munt de preguntes sobre coses de les Festes. Són molt variades i, potser, massa llargues de contestar. Però com han insistit tant i m'han dit diverses vegades que ho escriguera, al reumat m'hai decidit. Anem a vore!

Escomençarem fent un diàleg suposat entre una de les personalitats que mos han honorat amb la presència estes Festes i jo mateixa. Ja dic que és del tot imaginari.

M'invento una conversa, de dona a dona, amb una alcaldessa de Picassent imaginària, naturalment, perquè la que mos va visitar sabia sobradament com representar amb dignitat el seu poble i a què venie a Morella. Bé, seguim en el supòsit:

— Vosté per què ha vingut a Morella?

— Me van dir que vinguera.

— A qui represente?

— No ho sé. Suposo que a un o altre.

— Va vosté molt elegant amb vestit i mantellina.

— Es que s'estile aixina.

— Que pense de les personalitats que l'acompanyen a la presidència?

— Que van molt templats i molt bé.

Si hagueren segut estes les respostes, mos haguere donat una impressió molt pobreta. En canvi, mos ha quedat un bon concepte, perquè va estar a l'altura que li corresponie.

Dic això per traure a relleu altres qüestions. Penso que moltes voltes els costums i tradicions es va perdent o esmorzeint perquè les persones elegides per presidir o dirigir juntes, gremis o agrupacions no es preocupen gens d'escolumbrar les raons, els orígens i el significat de les coses que tenen com a pròpies i distintives (dances, grups figuratius, costums peculiars, etc...) i, aixina, es va perdent l'essència i l'interès que és menester per formar part d'algun dels grups mencionats.

Ja arribarem ací. Escomencem pel principi.

El primer diumenge d'agost de l'any d'Anunci, amb l'aparició dels ninots, tot el poble s'aboque a l'any Sexennal. Antigament als ninots se'ls die "pablos". No sé ni qui ni quan els va batejar d'eixa forma. Eren ninots molt rudimentaris i amb unes característiques fixes: tots portaven maleta, i en els versets explicatius nomenaven a la Mare de Déu de Vallivana, feen eixir el panoli i anunciaven que acudirien

a les Festes. Ara se fan més bonicos i han evolucionat cap a una crítica amable de l'actualitat o dels costums morellans amb un to de comicitat i diversió.

Respecte a l'anunci no cal estendre's en dissertacions. Cal saber, no obstant, que fins a l'any 1921 totes les carrosses anaven amb carros i cavalleries. Algú més decidit, aquell mateix anunci, quan faltaven dos dies per a la cavalcada va montar una barraca valenciana damunt d'un camió "Benz-Gaguena" i li va posar de nom: **Pensat i fet**. La carrossa no va ser acceptada al sorteig per temor que el soroll del motor esbarrare les cavalleries de les altres carrosses. (Ere molt freqüent que els matxos s'esbarraren per les carreteres quan passaven els cotxes; home, el correu i algun que altre camionet). La carrossa va haver d'anar un bon tros davant i, amb molta sorna, els de la colla li van afegit la frase: "¿Quién será el número uno?", títol d'una pel·lícula del moment. La cosa ere divertida. Ells anaven els primers i "detrás" portaven el número 1.

Canviem de decorat. La taula de la Placeta dels Tarrascons, els Volantins i la Taronja del carrer de la Font, segons pareix, van ser fets en plan bromista i de xalera a principis del segle XVIII per un grup de veïns. No tenen res d'artístic, és de veres, però si no estigueren, als morellans de rails ben agarrades mos faltaria un trosset de les Festes. Es per això que trobo molt comprensible el sentiment de decepció que ham tingut enguany molta gent en trobar-mos una taronja de plàstic. Qui és el responsable d'això? Els qui, ja cansats de treballar, no han volgut entapissar un poquet més o els qui, per no discutir o enefmestar-se, s'han conformat? Ara que s'estile tant fer enquestes, voleu dir que no s'haguere pogut preguntar i no hagueren guanyat els que la volien de paper? Això és com aquell que, per no molestar-se en ensenyar de fer flors o altres adorns, diu que és més bonico lo de plàstic. I la veritat és que per modern i còmode que sigue no és ni de l'estil ni del gust de Morella.

Entrem en el capítol de les anomenades Reines i Pastoretetes.

Em fa gràcia moure amb una anèdota. Diu que, en un dels Sexennis un foraster li va preguntar a una jove del quadre bíblic:

— A este poble, per què decapitaven els homens?

I la xica, molt somrient, li va contestar:

— Això ja fa molts anys. Va ser quan la guerra del francès o en temps dels carlistes.

No calen comentaris.

De totes formes convé fer ara una aclarida, que m'han demanat sobre el tema.

En primer lloc haurie de quedar clar que el quadre figuratiu no és de REINES. Es tracte d'un quadre d'HEROINES BÍBLIQUES. Personatges de l'Antic Testament que per algun acte representatiu de la seua vida són considerats com a figures de Maria en el seu paper de Mare del Salvador, Mare de la Humanitat i Corredemptora en l'obra salvadora (d'alliberament) de Jesucrist.

Reines no n'hi ha més que dos: Ester i Betsabé. Anem a vore què represente cadascuna.

ESTER, és el personatge principal del llibre del mateix nom. Heroïna jueva, esposa del rei persa Assuer, que va aconseguir salvar la vida del seu poble i frustrar els plans d'extermini del primer ministre Aman. Explique el llibre que Ester, allissonada per Mardoqueu, entre a la cambra reial (cosa prohibida a les dones) a implorar misericòrdia pel seu poble. L'esglai que sofríx la reina impressione el Rei i el predispose a perdonar el poble jueu. Per presentar-se davant del seu espòs, Ester, es pose els millors vestits i les joies més boniques i una de les esclaves li portave la coa del vestit. Per això a la jove que la represente li porten el "manto" uns xiquets. Els atributs de la reina Ester són el ceptre i corona o diadema, ja que els reis perses portaven una diadema de llana brodada amb pedreria.

JAEL, heroïna jueva. Esposa d'Heber, que va salvar l'exèrcit de Baraq de l'amenaça de Sísara (general cananeu enemic). Va entrar a la tenda del general i, mentre dormie li va clavar un clau al cap. Els atributs que porte són el cap del general Sísara atravesat pel clau i la maça. (Jutges 4, 17-22).

JUDIT, viuda de Manassés, alliberadora de Betúlia, anime els seus conciudadans a esperar en Déu i, eixint al camp enemic, va esperar el moment oportú (una borrarxera) per matar Hologernes, degollant-lo amb el seu propi alfange. Porte com a distintius el cap de general i l'espasa. (Llibre de Judit).

BETSARE, esposa de David i mare de Salomó, que la volie amb gran veneració i li donave el tractament de reina. (Samuel 11, 2-3 i 12, 24). El distintiu és: un cofre o una safa amb les riqueses de reina.

SARA, esposa d'Abraham i mare

d'Isaac. A través d'ella es fa possible la Nova Aliança de Déu amb el seu poble que es manifesta en la promesa d'un poble del qual naixerà el Messias. (Genesis 16, 15-22). El seu distintiu és el ramet d'olivera, signe de l'Aliança.

Com podeu veure de reines no n'hi ha més que dos, o més propiament una. Una cosa pareguda passe amb el grup de les pastorettes. De fet noi, n'hi ha dos: Raquel i Sèfora. Anem a veure què signifiquen.

RAQUEL, filla de Laban, que, quan volie abeurar els corders, trobe a Jacob, que li alce la pedra del pou i després la pren per esposa. Raquel és l'esposa preferida de Jacob i la mare de Josep, un dels pares genealògics de les tribus d'Israel i patriarca del poble de Déu. (Genesis 29, 9-30). El distintiu és un corderet.

SÈFORA, pastora de Madian, filla de Jetró, que, mentrimentres estave traent aigua del pou per abeurar els corders, és salvada, juntament amb les seues germanes, per Moisés, de l'atac d'uns pastors. Posteriorment serà l'esposa de Moisés. (Exode 2, 21). Els distintius són un pavalet i un gaiato.

ABIGAÏL, esposa de Nabal, que, en saber la resposta que el seu marit havia donat a David, va eixir a trobar el rei amb minjars i fruites per a la tropa, per tal d'apaciar la seua còlera. (1 Samuel 25, 3-14; 18-42). El seu distintiu és una cistelleta amb fruita.

MARIA, la germana de Moisés. Es a l'aguait, quan Moisés es replegat de les aigües del Nil per la filla del Faraó, oferint-se per buscar-li una mare per cuidar-lo. Quan, després d'atravessar el Mar Roig, la cavalleria del Faraó quede anegada per les aigües, pren el tabal i balle fent cantar a tot el poble un dels salms més paradigmàtics de l'alliberament d'Israel. És el salm que es llix a la celebració de Pasqua, després de la lectura del pas del Mar Roig. (Exode 2, 7-10 i 15, 20-21). El seu distintiu és el tamboret oriental. No conste que antigament portare el corn.

RUT, esposa de Booz, nora de Noemí, espigadora dels camps de Booz, que prenat de la seua hermosura la va elegir per esposa, per intervenció de Noemí. Es de Betlem, on naixerà Jesús. (Llibre de Rut). Els seus distintius són la falç i unes espigues.

REBÉCA, filla de Batuel, esposa d'Isaac i mare de Jacob. Portadora de la promesa divina de la descendència de la qual naixerà Maria, la mare de Jesús. El seu distintiu és un cànter, que fa referència al moment que Eliezer la trobe, venint de buscar aigua i la demane per esposa d'Isaac. (Gènesi 24, 15-67).

Bé, ja veu com està la cosa.

Ham de deixar molt clar que al Sexenni 33, l'any 1892, volien que Betsabé portare la corona de reina en un coixí, però com les altres portaven corona al cap, va continuar portant el cofre amb les joies, donant gust al desig de la jove. El mateix any, totes les que composaven el grup tenien dotze anys. Al Sexenni següent, 1898, es van elegir xiques de quinze anys (tinc documentació gràfica i escrita).

Com podeu comprovar, en el quadre d'heroïnes bíbliques no apareix a cap lloc la reina de Saba. Això és un invent de l'any 1910. Segons se contava, com totes s'anomenaven reines, la jove que havia de representar Sara (ho va fer dos sexennis seguits, per cert) també volie ser reina i els alets i els pares de la xica de comú acord van trobar més pompós el nom de reina de Saba, que no té cap representació de la Mare de Déu. La reina de Saba apareix molt poc a la Bíblia, on només es diu d'ella que va anar a visitar al rei Salomó perquè havia sentit nomenar la seua fama i li va portar uns regals del seu país.

Lo bo del cas és que van canviar el nom i van deixar el mateix atribut; el ram d'olivera, que no té res a veure amb la reina. I fa temps que va la reina de Saba amb el ramet d'olivera sense saber ni per què ni com.

Encara hi ha més coses. Si el "manto" de vellut roig i pell d'ermíni és signe de reialesa, només l'haurien de portar les que són reines: Ester i Betsabé. Lo curiós és que Ester, molt encertadament no el porte, ja que pareixerie un rei dels del dia sis de gener o la reina Isabel d'Anglaterra. Per tant, què fa una dona normal i corrent d'aquell temps amb un "manto" de vellut? I, posats a dir, què fa una pastoreta o una espigadora amb un "corpinyo" modern, una faldeta curta i una pamela?

Bé, me pareix que de reines ja n'hi ha prou de moment. De totes formes tinc la sensació que sempre ha estat un tema apassionant i vistós, perquè el trobareu a quasi totes les pintures de Cruella, al carro triomfant, als arcs del carrer de la Sabateria a l'Església d'Herbeset...

Voldria, encara, parlar d'algun altre tema. Per lo vist, s'ha comentat que l'esplendor d'un retaule es mesura pel nombre de pintes i mantellines ("Tejes") que hi van. Tot evoluciona, perquè sabem i podeu saber tots que abans de l'any 1939 no n'eixie cap. Solament es veu una pinta amb mantellina que ere la de la Camarera de la Mare de Déu. No crec que se'n vegere cap més. Val la pena mirar les fotografies dels retaules, on van el predicador, els

quatre alets vestits de negre, alguns acompanyants del gremi, el grup figuratiu o dansa i ningú més. Fixeu-vos bé. Veeu alguna dona amb pinta i mantellina? Segons això, val la pena reconsiderar els comentaris de sempre s'ha fet, és tradicional o coses per l'estil. Naturalment es pot fer el que es vulgue, però cal ser lúcids i no barrejar raons amb falòries.

A propòsit de la vestimenta, el que sí que tinc molt clar és que en temps antic no se li haurie ocorrit a ningú eixir a traure atxa a un sant o a la Mare de Déu un dia de festa grossa en cos de camisa. Mireu les fotografies.

També voldria aclarir uns comentaris de si els jóvens músics de la Banda de Morella havien fet bé o malament en retirar-se del Retaule del diumenge, dia de la festa de l'Ajuntament. Van fer bé. Jo, en el seu lloc, hauria fet lo mateix.

De tots els qui vivim a Morella és coneguda la constància l'entusiasme, la dedicació d'hores —amb fred i incomoditat— d'eixe home, que com aquell que no ho fa, va agarrar uns jovenets i els va ensenyar de tocar els instruments per formar la banda. Eixe home és el benvolgut i conegut D. ANTONIO CANDEL. Al principi, la veritat sigue dita, feen lo que podien, però tots els animàvem a seguir avant. I bufant, bufant, han deprés i tenen un camí llarg a córrer. No és el moment de fer valoracions musicals, entre altres raons perquè no sóc cap tècnic en la matèria. El que vull dir és que la banda de Morella és la que anime totes les festes de l'any, faige fred o calor, més fred que calor —ja ho sabeu. Per això, siguen quins siguen els músics, toquen bé o malament, siguen molts o siguen pocs, el lloc de la banda del poble està molt clar: "detras" de la presidència, tancant la desfílada. Considero que el fet de substituir-la per una altra o d'enviar-la davant de la comitiva és una humiliació, per la que van fer bé de no passar. Felicito els components de la Banda, que van continuar ocupant el seu lloc tots els altres dies, pensant amb tota noblesa —segons testimoni d'ells— que la Mare de Déu i les Festes estan per damunt de tot.

Molt bé. Ja ham estat parlant un bon rato. Penso que algunes coses s'han pogut aclarir. Segurament no totes. Sempre hai pensat que qui s'estime les coses i vol que progressen ha d'estar sempre atent a poder-les millorar afegint coses o eliminant el que puguen ser defectes o corrupteles. Eixa és la meua intenció i el meu propòsit, basats en l'experiència viscuda, des de que anava amb bolquerets, dins les rails morellanes i seguida pas a pas amb constància i il·lusió.

en valencià!

TELEVISIÓ VALENCIANA

Els valencians signataris, davant del pròxim inici d'emissió de la Televisió Valenciana i conscients de la gran repercussió que la televisió té en la societat, demanem als grups parlamentaris de les Corts Valencianes que en la Llei de Creació de l'Entitat Pública RTVV s'incloga de manera explícita

que totes les emissions de la TVV siguin en valencià.

(Signatura)

Núm. D.I. _____

Nom _____

Adreça _____

Població _____ Telèfon _____

Professió _____ Edat _____

Per al proper any 1989 està previst que començar les seues emissions la Televisió Valenciana (TVV). Per fi podrà ser també aquest l'instrument més important de comunicació i de difusió de tota societat moderna.

No cal explicar la importància decisiva que per al futur de la nostra llengua i el nostre país tindrà el fet que la TVV emeta i s'organitze en valencià. Enguany, i coincidint amb el 790è aniversari de la fundació del Regne de València, és una excel·lent ocasió per a treballar en aquest projecte assumible per tots i que ens anime a treballar per la nostra terra.

Davant d'això, convé fer unes consideracions:

- La llengua és un fet que ens agermana per damunt de diferències ideològiques, i la seua importància va més allá del camp estrictament cultural per a arribar al polític i a l'econòmic, autèntics motors de la vida d'un poble.
- De la Televisió Valenciana dependrà, en bona part, el futur del valencià.
- L'any 1989 tindrem quatre canals de televisió (dos estatals i dos privats), tots ells en castellà.
- La gran importància de la televisió pròpia, pel que fa referència a la llengua, ha sigut ben compresa per gallecs, catalans — pròximament tindran quatre canals en català— i bascos. ¿Serem menys, els valencians, que ells?

La nostra entitat, conscient d'aquesta necessitat, ha preparat el manifest que us adjuntem, **Televisió Valenciana, en valencià!** Cal que siga signat pel màxim d'entitats i sobretot, de ciutadans i ciutadanes del nostre país.

Us demanem un esforç per a recollir tantes firmes com puguem. Aconseguir que la nostra llengua dispose d'aquest mitjà tan important ja s'ho val. Podrem aconseguir-ho si tots ens enforquem. I recordeu que cal recollir-les ordenades i fer-nos-les arribar a Acció Cultural del País Valencià, carrer Moratín, 15, 46002 València.

**Acció Cultural
del País Valencià**

VIAJANDO

POR CASTELLÓN Y SU PROVINCIA

E. Díaz Manteca y F. Olucha Montins. • M. Cruzado Cazador.

DIPUTACIÓ DE CASTELLÓN